

Ecologisch werkprotocol

SMP GILDENWIJK TE GORINCHEM

GIGO20240141

19 september 2024

CONCEPT

INHOUDSOPGAVE

1	INLEIDING	3
1.1	DOELSTELLING EN PROJECTGEBIED	3
1.2	SOORTEN	3
1.3	ONTHEFFINGHOUDERS EN GEBRUIKERS.....	4
1.4	WERKZAAMHEDEN EN INSTRUCTIE GEBRUIK ECOLOGISCH WERKPROTOCOLLEN.....	5
1.5	PROCESBEWAKING EN ADMINISTRATIE	6
2	WP 1: SLOOP EN NIEUWBOUW	8
2.1	OMSCHRIJVING WERKZAAMHEDEN	8
2.2	MAATREGELEN	8
3	WP 2: ISOLEREN EN NA-ISOLEREN.....	12
3.1	OMSCHRIJVING WERKZAAMHEDEN	12
3.2	MAATREGELEN	12
4	WP 3: VERVANGEN OF REPAREREN (KLEINE) EXTERNE ELEMENTEN (OPBOUW).....	17
4.1	OMSCHRIJVING WERKZAAMHEDEN	17
4.2	MAATREGELEN.....	17
5	WP 4: VERVANGEN KOZIJNEN.....	22
5.1	OMSCHRIJVING WERKZAAMHEDEN	22
5.2	MAATREGELEN.....	22
6	WP 5: REINIGEN GEVELS, HERSTELLEN VOEGWERK EN SCHILDEREN	26
6.1	OMSCHRIJVING WERKZAAMHEDEN	26
6.2	MAATREGELEN.....	26
7	WP 6: INGREEP AAN DE GEVEL	30
7.1	OMSCHRIJVING WERKZAAMHEDEN	30
7.2	MAATREGELEN.....	30
8	WP 7: INGREEP AAN HET DAK.....	35
8.1	OMSCHRIJVING WERKZAAMHEDEN	35
8.2	MAATREGELEN.....	35
9	WP 8: WERKZAAMHEDEN AAN HET GROEN	40
9.1	OMSCHRIJVING WERKZAAMHEDEN	40
9.2	MAATREGELEN.....	40
10	REFERENTIES	43

BIJLAGE: GEBIEDSBREDE ONTHEFFING WET NATUURBESCHERMING XXXXXXXX

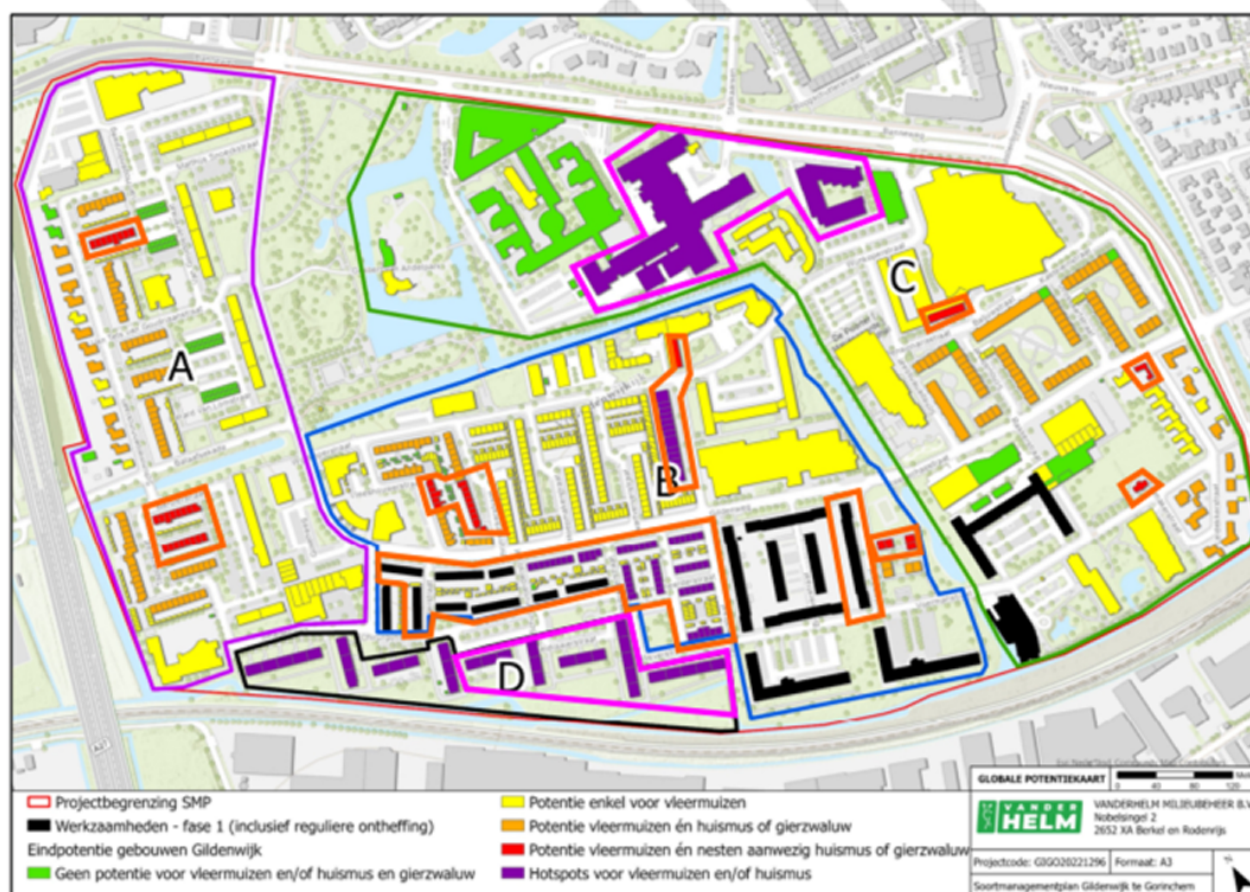
1 Inleiding

1.1 Doelstelling en projectgebied

Onderhavig ecologisch werkprotocol is onderdeel van het soortenmanagementplan ten behoeve van de werkzaamheden die samenvallen met de aanleg van het warmtenet in de Gildenwijk, te Gorinchem. Het soortenmanagementplan is van toepassing binnen het in Afbeelding 1 weergegeven gebied.

Middels het soortenmanagementplan (hierna SMP) is inzichtelijk gemaakt op welke locaties in de Gildenwijk (belangrijke) elementen van huismussen, gierzwaluwen, gewone dwergvleermuizen, ruige dwergvleermuizen en laatvliegers (ook vleermuizen) aanwezig zijn. Ook is bepaald op welke locaties in de Gildenwijk kansen voor voornoemde soorten kunnen worden gecreëerd. Doel van het SMP is het versterken van het netwerk aan verblijfplaatsen (en groen) ten behoeve van deze soorten.

Op **XX-XX-XXXX** heeft het bevoegd gezag, Omgevingsdienst Haaglanden (hierna ODH), een gebiedsbrede ontheffing verleend aan gemeente Gorinchem (**kenmerk**) en aan Poort6 (**kenmerk**), opdat de geplande werkzaamheden kunnen worden uitgevoerd zonder de Wet natuurbescherming (en onder het overgangsrecht de Omgevingswet) te overtreden, mits voldaan wordt aan de voorschriften die staan genoemd in de ontheffing en het SMP. De volledige ontheffing is opgenomen in bijlage 4.

Afbeelding 1: Deelgebieden binnen Gildenwijk. Binnen oranje kaders: bebouwing met daarin huismus- en/of gierzwaluwnesten. Binnen roze: bebouwing met kraamverblijfplaats en/of massa-winterverblijfplaats vleermuizen.

1.2 Soorten

Het SMP en het ecologisch werkprotocol zijn opgesteld voor de in Tabel 1 weergegeven concrete soorten en functies.

Tabel 1: Aangetroffen en verwachte beschermde elementen van beschermde fauna, binnen het projectgebied. De aangetroffen elementen zijn weergegeven met "JA" en rood gearceerd. De verwachte elementen zijn aangegeven met "JA" en grijs gearceerd. De uitgesloten elementen zijn aangegeven met "Nee" en blauw gearceerd.

Soort	Type verblijfplaats					Belangrijk groen
	Zomer-	Kraam-	Paar-	Winter-	Nest	
Huismus	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	JA	JA
Gierzwaluw	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	JA	JA
Gewone dwergvleermuis	JA	JA	JA	JA*	n.v.t.	JA
Ruige dwergvleermuis	JA	Nee	JA	JA	n.v.t.	JA
Laatvlieger	JA	JA	JA	JA	n.v.t.	JA

* zowel individuele winterverblijfplaatsen als massa-winterverblijfplaatsen zijn aanwezig binnen de Gildenwijk.

1.3 Ontheffinghouders en gebruikers

Ontheffingshouders

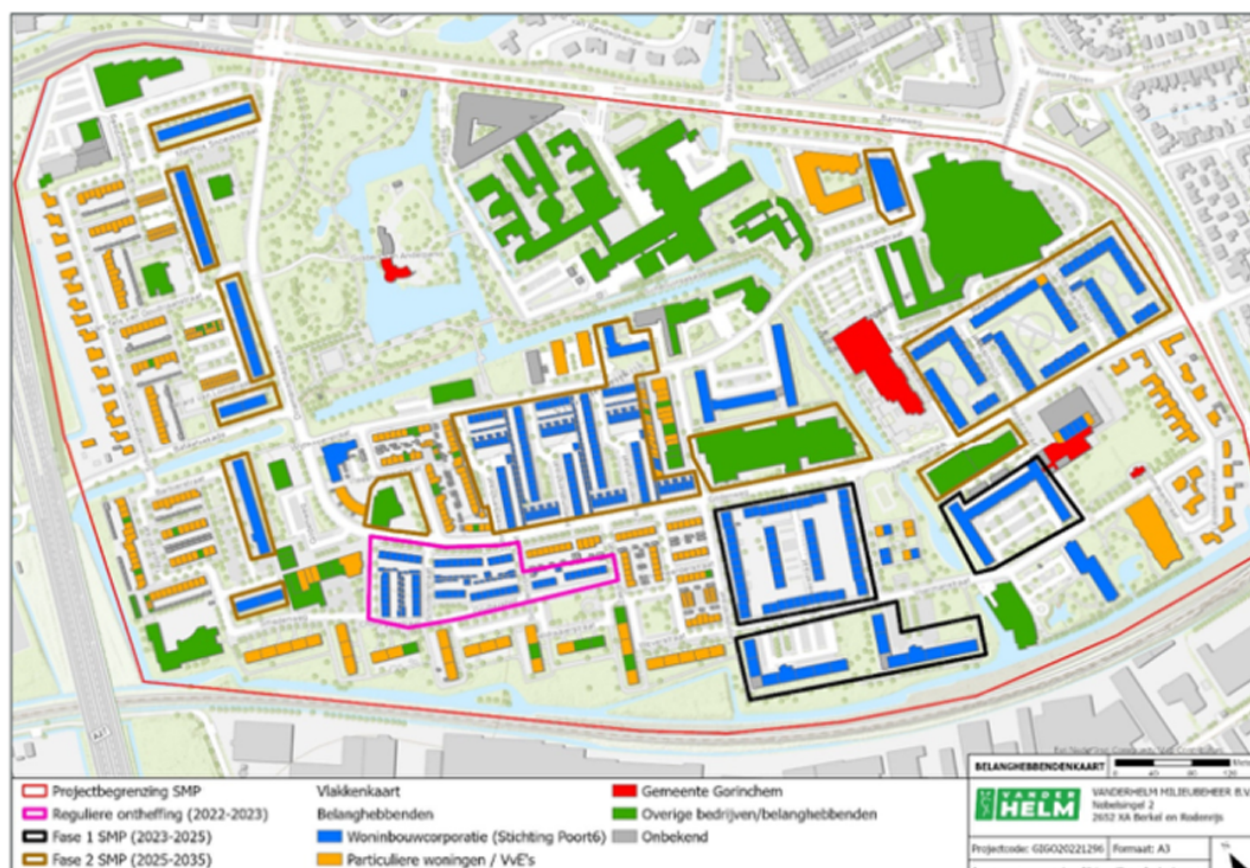
Onderhavig SMP is aangevraagd door twee belanghebbende partijen die beide ontheffingshouder zijn:

- Woningbouwcorporatie Poort6 (kenmerk)
- Gemeente Gorinchem (kenmerk)

Beide ontheffingshouders kunnen machtigingen verstrekken aan of overeenkomsten afsluiten met derden. Onderstaand wordt beschreven hoe dit geregeld is en welke gebruikers dit betreft.

Gebruikers van de SMP ontheffing

- **Woningbouwcorporatie Poort6:** verantwoordelijk voor het uitvoeren van de in het SMP beschreven werkzaamheden ter plaatse van de bebouwing die in beheer is bij de corporatie (blauw gearceerde bebouwing in Afbeelding 2 binnen roze, zwart of bruin kader). Poort6 voert de werkzaamheden uit in overleg met de stadsecoloog-buitendienst van gemeente Gorinchem om zo conform de richtlijnen van het SMP te werken. Gemeente Gorinchem en woningbouwcorporatie Poort6 hebben een overeenkomst gesloten (bijlage 14 van het SMP). In deze overeenkomst worden afspraken gemaakt over het naleven van de voorwaarden in het SMP, de mitigerende maatregelen en de monitoring.
- **Gemeente Gorinchem:** verantwoordelijk voor het uitvoeren van de in het SMP beschreven werkzaamheden ter plaatse van alle bebouwing die aangesloten wordt op het warmtenet en niet in beheer is bij woningbouwcorporatie Poort6 (niet blauw gearceerde bebouwing in Afbeelding 2). De gemeente voert de werkwijze uit het SMP door in hun eigen werkprocessen. De stadsecoloog van gemeente Gorinchem borgt het proces.
- **Particulieren en VvE's:** bij aanvragen van particulieren waarvoor een omgevingsvergunning nodig is, controleert de gemeente via het Omgevingsloket of het adres van de aanvrager binnen het projectgebied van het SMP valt middels een postcodecheck. Als dit het geval is, wordt de aanvraag intern doorgezet naar de stadsecoloog. De stadsecoloog van de gemeente Gorinchem wijst de initiatiefnemer op de mogelijkheid de werkzaamheden binnen de kaders van het SMP uit te voeren. De gemeente stelt hiervoor op maat gemaakte informatie ter beschikking. In overleg met de stadsecoloog-buitendienst worden afspraken gemaakt over de wijze waarop de werkzaamheden worden uitgevoerd en de fauna-voorzieningen die worden toegepast. Deze afspraken worden opgenomen in een overeenkomst (bijlage 19 van het SMP), waarna de particulier of VvE onder de ontheffing van de gemeente kan werken. De gemeente Gorinchem ondersteunt de initiatiefnemer gedurende dit proces. Indien de initiatiefnemer kiest voor het SMP traject, is het volgen van een regulier traject met ecologische onderzoeken en vergunningen flora en fauna activiteit niet nodig.
- **Projectontwikkelaars:** Niet-particulieren die projecten willen uitvoeren in de Gildenwijk kunnen eventueel ook onder de gebiedsbrede ontheffing van gemeente Gorinchem werken. Hiertoe dienen zij (mogelijk via het gemeentelijk team Ruimtelijke ontwikkeling) contact op te nemen met de stadsecoloog. Indien de voorgenomen werkzaamheden onder onderhavig SMP vallen kunnen ook in dit geval afspraken gemaakt worden met de stadsecoloog of stadsecoloog-buitendienst, over de wijze waarop de werkzaamheden worden uitgevoerd en de fauna-voorzieningen die worden toegepast. Deze afspraken worden opgenomen in een overeenkomst, waarna de projectontwikkelaar onder de ontheffing van de gemeente kan werken. De gemeente Gorinchem ondersteunt de initiatiefnemer gedurende dit proces. Indien de initiatiefnemer kiest voor het SMP traject, is het volgen van een regulier traject met ecologische onderzoeken en vergunningen flora en fauna activiteit niet nodig.

Afbeelding 2: overzicht belanghebbende binnen het SMP gebied t.o.v. fasering (zwart en roze: fase 1, bruin: fase 2). De werkzaamheden die uitgevoerd worden binnen het kader van een reguliere ontheffing zijn omgeven met een roze kader.

1.4 Werkzaamheden en instructie gebruik ecologisch werkprotocollen

Het SMP is een omvangrijk document. Om te borgen dat de gebruikers van het SMP (zie vorig paragraaf) conform de richtlijnen van het SMP werken zijn ecologische werkprotocollen opgesteld. In deze werkprotocollen worden op beknopte wijze de maatregelen beschreven die gehanteerd moeten worden om conform het SMP te werken. Afhankelijk van de uit te voeren werkzaamheden, kunnen één of meerdere werkprotocollen van toepassing zijn. Dit wordt samengevat in Tabel 2. In paragraaf 4.4 van het SMP is een afwegingkader opgenomen voor de stadsecoloog van gemeente Gorinchem om te beslissen welk werkprotocol van toepassing is.

In totaal zijn 8 werkprotocollen opgesteld:

- Werkprotocol 1 - Sloep en nieuwbouw
- Werkprotocol 2 – Isoleren en (na) isoleren
- Werkprotocol 3 - Vervangen of repareren (kleine) externe elementen (opbouw)
- Werkprotocol 4 - Vervangen kozijnen
- Werkprotocol 5 - Reinigen gevels, voegwerkherstel en schilderen
- Werkprotocol 6 - Ingrep aan de gevel
- Werkprotocol 7 - Ingrep aan het dak
- Werkprotocol 8 - Werkzaamheden aan het groen

Voor een aantal werkzaamheden is maatwerk van toepassing. Voor deze werkzaamheden geldt dat de stadsecoloog van gemeente Gorinchem te zijner tijd beoordeelt (tijdens het behandelen van de omgevingsvergunning en/of in overleg met de initiatiefnemer – zie paragraaf 1.3). In Tabel 2 staan de werkzaamheden die onder onderhavig SMP vallen weergegeven, en is aangegeven welke werkprotocollen van toepassing zijn.

Tabel 2: Werkzaamheden die onder onderhoud SMP vallen en de werkprotocollen die hierop van toepassing zijn.

WERKZAAMHEDEN	ECOLOGISCH WERKPROTOCOL
Aanbouw of uitbouw bouwen	WP 6 - Ingrijp aan de gevel en/of WP 8 - Werkzaamheden aan het groen
Aanbouw of uitbouw vervangen	WP 1 - Sloop en nieuwbouw en/of WP 8 - Werkzaamheden aan het groen
Afscheiding tussen balkons of dakterrassen plaatsen of vervangen. Afhankelijk van de aard van de constructie	WP 3 - Vervangen of repareren (kleine) externe elementen (opbouw)
Andere werkzaamheden aan de gevel uitvoeren	Stadsecoloog bepaalt welk EWP van toepassing is.
Asbest verwijderen	Stadsecoloog bepaalt welk EWP van toepassing is.
Bestaand gebouw verbouwen	WP 6 - Ingrijp aan de gevel en/of WP 7 - Ingrijp aan het dak
Bestaande aanbouw, uitbouw of bijgebouw verbouwen	WP 6 - Ingrijp aan de gevel
Bijgebouw bouwen of vervangen	WP 1 - Sloop en nieuwbouw en/of WP 8 - Werkzaamheden aan het groen
Boom of beplanting onderhouden of weghalen	WP 8 - Werkzaamheden aan het groen
Bouwplaats inrichten	WP 8 - Werkzaamheden aan het groen
Bouwwerk of deel van een bouwwerk slopen	WP 1 - Sloop en nieuwbouw
Bouwwerk onderhouden	WP 5 - Reinigen gevels, herstellen voegwerk en schilderen en/of WP 3 - Vervangen of repareren (kleine) externe elementen (opbouw) en/of WP 8 - Werkzaamheden aan het groen
Dak (na)isoleren	WP 2 - Isoleren en (na) isoleren en/of WP 8 - Werkzaamheden aan het groen
Dakkapel plaatsen, vervangen of veranderen	WP 7 - Ingrijp aan het dak
Dakraam plaatsen	WP 7 - Ingrijp aan het dak
Dakraam vervangen	WP 4 - Vervangen kozijnen
Gevel of isoleren	WP 2 - Isoleren en (na) isoleren en/of WP 8 - Werkzaamheden aan het groen
Gevelpaneel vervangen	WP 6 - Ingrijp aan de gevel en/of WP 8 - Werkzaamheden aan het groen
Glas vervangen	WP 4 - Vervangen kozijnen
Grote ingrepen aan de gevel zoals waterslag en lateien repareren of vervangen, regenpijpen vervangen, dilatatievoegen dicht.	WP 6 - Ingrijp aan de gevel en/of WP 8 - Werkzaamheden aan het groen
Herinrichten openbare ruimte inclusief groen	WP 8 - Werkzaamheden aan het groen
Inpandige werkzaamheden, inclusief aansluiten op warmtenet en installeren warmte-unit	Stadsecoloog bepaalt of en zo ja welk EWP van toepassing is.
Kozijn plaatsen	WP 6 - Ingrijp aan de gevel
Kozijn vervangen	WP 4 - Vervangen kozijnen
Luik, rolluik, rolhek of zonwering plaatsen	WP 6 - Ingrijp aan de gevel
Luik, rolluik, rolhek of zonwering vervangen	WP 6 - Ingrijp aan de gevel of WP 3 - Vervangen of repareren (kleine) externe elementen (opbouw) (afhankelijk van de aard van de constructie).
Nieuw gebouw bouwen	WP 1 - Sloop en nieuwbouw en WP 8 - Werkzaamheden aan het groen
Overige werkzaamheden aan het dak: vervangen dakpannen en tengels, dakbeschot vervangen, dakrand vervangen of herstellen.	WP 7 - Ingrijp aan het dak en/of WP 8 - Werkzaamheden aan het groen
Regulier onderhoud (kleine ingrepen) aan de gevel: voegwerkherstel reinigen, schilderen, enz.	WP 5 - Reinigen gevels, herstellen voegwerk en schilderen
Sloop en nieuwbouw	WP 1 - Sloop en nieuwbouw
Werkzaamheden in, aan of op een monument of archeologisch monument uitvoeren, of dit anders gebruiken	Stadsecoloog bepaalt welk EWP van toepassing is
Woonruimte toevoegen	WP 6 - Ingrijp aan de gevel en/of WP 8 - Werkzaamheden aan het groen
Woonruimte wijzigen	Stadsecoloog bepaalt welk EWP van toepassing is
Zonnepanelen of zonneboiler vervangen	WP 3 - Vervangen of repareren (kleine) externe elementen (opbouw)
Zonnepanelen of zonneboiler plaatsen	WP 7 - Ingrijp aan het dak

1.5 Procesbewaking en administratie

Gemeente Gorinchem is verantwoordelijk voor de procesbewaking. Zij doet dit met behulp van het projectteam SMP, waarbinnen de projectleider SMP en stadsecoloog de hoofdverantwoordelijken zijn. Bij de administratie en interpretatie van alle (geplande) werkzaamheden binnen de Gildenwijk wordt gebruikt gemaakt van een [dashboard](#). In Tabel 3 is weergegeven welke organisaties betrokken zijn bij de procesbewaking en administratie.

Tabel 3: betrokken organisaties betrokken bij de procesbewaking en administratie

Instantie	Betrokkenheid
Provincie Zuid-Holland Uitvoerende instantie wet Natuurbescherming: Omgevingsdienst Haaglanden (ODH) Postbus 14060 2501 GB DEN HAAG Telefoon: 070 - 2189902 Handhaving: Omgevingsdienst Zuid-Holland-Zuid (OZHZ) Postbus 550 3300 AN Dordrecht Telefoon: 078 770 85 85	Bevoegd gezag Wet natuurbescherming & Omgevingswet
██████████ E-mail: ██████████ NOG IN TE VULLEN E-mail: nogintevullen@gorinchem.nl Gemeente Gorinchem Stadshuisplein 1 4205 AZ Gorinchem Postbus 108	Stadsecoloog Projectleider team SMP
NOG IN TE VULLEN Woningbouwcorporatie Poort6 Schelluinsestraat 3, 4203 NL Gorinchem E-mail: nogintevullen@poort6.nl	Projectleider SMP Poort6 (woningbouwcorporatie)
██████████ MSc. E-mail: ██████████ ██████████ BSc. E-mail: ██████████ VanderHelm Milieubeheer B.V. Nobelsingel 2 2652 XA Berkel en Rodenrijs	Extern adviesbureau betrokken bij opstellen SMP en onderhavig ecologisch werkprotocol

2 WP 1: Sloop en nieuwbouw

2.1 Omschrijving werkzaamheden

Slopen is de meest ingrijpende werkzaamheid die binnen de Gildenwijk en onder het SMP zal worden uitgevoerd. Door sloop kunnen verblijfplaatsen van vleermuizen en nesten van gierzwaluw en huismus permanent verloren gaan. Om het verlies aan verblijfplaatsen en nesten te mitigeren worden op dezelfde locatie in de nieuwbouw permanente voorzieningen gerealiseerd voor de soorten. Om te voorkomen dat dieren bij uitvoering van de werkzaamheden worden gedood dienen alle gebouwen die gesloopt worden voorafgaand aan de werkzaamheden 'natuurvrij', oftewel 'ongeschikt', gemaakt te worden.

2.2 Maatregelen

Algemene maatregelen

1. In eerste instantie dienen de werkzaamheden gemeld te worden bij de stadsecoloog van gemeente Gorinchem. De aanmeldprocedure is identiek voor zowel projecten waarvan Poort6 de initiatiefnemer is, als voor particuliere initiatieven. De gemeente Gorinchem geeft hierna – tijdens een overleg - terugkoppeling met de volgende informatie:

- Welke ecologische werkprotocollen gehanteerd dienen te worden.
- Periode waarin de bebouwing ongeschikt gemaakt kan worden (op basis van de minst kwetsbare periode van de aangetroffen/verwachte soorten en de wachtlijst);
- Wanneer de geplande werkzaamheden uiterlijk afgerond dienen te zijn (inclusief aanbrengen natuurinclusieve voorzieningen).
- Welke permanente voorzieningen gerealiseerd dienen te worden.
- Welke overige eisen van toepassing zijn (bijhouden logboek, meldingen enz.).

Deze afspraken worden opgenomen in het digitale administratiesysteem en voor particulieren, VvE's en projectontwikkelaars vastgelegd in een overeenkomst met gemeente Gorinchem.

2. Zodra er vanuit de gemeente Gorinchem 'groen licht' is gegeven voor aanvang werkzaamheden, dient een startoverleg te worden gevoerd met de uitvoerende partijen en een deskundig ecooloog (stadsecoloog-buitendienst of extern ecooloog), opdat de inhoud van het ecologisch werkprotocol helder is voor en bekend is bij het uitvoerend personeel.

3. Na het startoverleg, en gedurende de gehele duur van de werkzaamheden, wordt een **logboek** bijgehouden waar alle bijzonderheden op het gebied van ecologische begeleiding en flora en fauna worden bijgehouden. Dit wordt bijgehouden door de betrokken ecooloog, in samenwerking met de projectleider of particuliere vertegenwoordiger van het betreffende complex waar gesloopt wordt. Dit logboek wordt periodiek (minimaal één keer per kwartaal) gedeeld met de stadsecoloog van gemeente Gorinchem. In dit logboek dient minimaal het volgende gerapporteerd te worden:

- Meest recente planning werkzaamheden en update voortgang werkzaamheden.
- Voortgang van het realiseren van de permanente voortplantings- en rustplaatsen binnen het complex voor vleermuizen en/of huismus en gierzwaluw.
- Overige zaken: fotoverslag, ecologische onderbouwing van keuzes en meldingen aan handhaving en bevoegd gezag.

De stadsecoloog is na ontvangst van het periodieke logboek verantwoordelijk voor het invoeren van deze aangeleverde informatie in het administratiesysteem van de gemeente Gorinchem (link: [dashboard](#)).

4. Tijdens de uitvoering van de werkzaamheden dienen de verleende ontheffing (en indien van toepassing de toestemming van gemeente Gorinchem om onder de ontheffing van gemeente Gorinchem te werken) en het ecologisch werkprotocol op locatie aanwezig te zijn. Op verzoek dienen deze te worden getoond aan de daartoe bevoegde toezichthouders of opsporingsambtenaren.

Ongeschikt maken bebouwing voor vleermuizen, huismus en gierzwaluw

5. Voorafgaand aan de sloop van gebouwen dienen deze 'ongeschikt' gemaakt te worden voor vleermuizen en vogels. Dit om te voorkomen dat vleermuizen en/of vogels aanwezig zijn in de voormalige verblijfplaatsen

en/of nesten tijdens uitvoering van de werkzaamheden. Het ongeschikt maken dient te worden uitbesteed aan een bureau dat deskundige ecologische begeleiding verzorgt of aan de stadsecoloog.

6. Met betrekking tot ongeschikt maken van gebouwen voor vleermuizen en vogels voorafgaand aan het slopen zijn drie scenario's mogelijk, samengevat in [Tabel 4](#). Tijdens het startoverleg zal aangegeven worden welk scenario van toepassing is voor de betreffende locatie waar gesloopt wordt. Er mag niet afgeweken worden van deze periodes.

Tabel 4: periodes ongeschikt maken bebouwing voor vleermuizen, huismus en gierzwaluw

Aanwezige/verwachte beschermde elementen	Periode uitvoering ongeschikt maken	Werk moet afgerond zijn vóór:
Kraamverblijfplaatsen en/of massawinterverblijfplaatsen gewone dwergvleermuis	Ongeschikt maken kan alleen in de periode augustus/september.	Opvolgend kraamseizoen (binnen c. 7 maanden)*.
Nesten van huismus en/of gierzwaluw	Ongeschikt maken kan alleen in de periode september/oktober	Eerstvolgende maart (binnen c. 5 maanden)*.
Alle overige locaties	Ongeschikt maken mag maximaal 1,5 maand voor aanvang van de werkzaamheden, binnen de periode april tot en met oktober. Indien werk in de winter (november tot en met maart) zal starten, dan dient ongeschikt gemaakt te worden in oktober.	

* Bij langdurigere werkzaamheden dient in overleg met de Stadsecoloog bepaald te worden hoe de bebouwing langdurig 'natuurvrij' kan blijven.

7. Bij het ongeschikt maken kan gebruik gemaakt worden van exclusion flaps, en in sommige gevallen van weringsborstels, vul/rondschuim zonder plakranden en/of compriband. Het gebruik van purschuim, glaswol, netten of doek is niet toegestaan.

*Afbeelding 3: exclusion flap
(bron: Unitura)*

*Afbeelding 4: weringsborstels
(bron: Unitura)*

*Afbeelding 5: vul/rondschuim zonder plakranden
(bron: Unitura).*

8. Indien invliegopeningen met elkaar in verbinding staan dient per strekkende meter tenminste één van deze openingen ongeschikt gemaakt te worden met behulp van een exclusion flap. De overige openingen binnen die meter mogen ongeschikt gemaakt worden met behulp van weringsborstels, compriband of vul-/rondschuim zonder plakranden. Bij twijfel over de juiste werkwijze dient altijd contact opgenomen te worden met de stadsecoloog.
9. Het gehele gebouw dient ongeschikt gemaakt te worden als verblijfplaats of nestplaats. Ten behoeve van het ongeschikt maken mogen geen vaste steigers worden neergezet, maar dient te worden gewerkt, met hoogwerkers, ladders of bijv. verrijdbare steigers, zodat uitvliegopeningen vrij van blokkades blijven.
10. Om vleermuizen redelijkerwijs de mogelijkheid te geven om de verblijfplaats te verlaten voordat met de werkzaamheden wordt gestart, dienen de exclusion flaps gedurende minimaal vijf aaneengesloten dagen

te worden ingezet. Gedurende tenminste drie opvolgende nachten dienen de weersomstandigheden gunstig te zijn (minimaal 8 graden, maximaal motregen en een windkracht van minder dan 5 Bft) en deze dienen door de ecologisch deskundige te worden opgenomen in het logboek.

11. Na het ongeschikt maken, en voorafgaand aan de werkzaamheden, dient een controlebezoek te worden uitgevoerd door de ecologisch deskundige met behulp van een batdetector om de aanwezigheid van vleermuizen in de bebouwing uit te sluiten, voordat het plangebied wordt vrijgegeven. Hiervan dient verslag te worden gedaan in het logboek. De werkzaamheden kunnen starten na vrijgave van de bebouwing door een deskundig ecooloog.
12. Indien ongeschikt wordt gemaakt gedurende augustus, september of oktober van een bepaald jaar (zie [Tabel 4](#)) voor werkzaamheden die pas maanden later in de winter starten (bijvoorbeeld januari/februari) is het mogelijk noodzakelijk om tussentijds te controleren of de bebouwing nog ongeschikt is. Te denken valt aan controle van functionaliteit van de geplaatste exclusion flaps, weringsborstels en vulschuim, en indien nodig directe reparatie van deze elementen. De stadsecoloog bepaalt, afhankelijk van bouwstijl, locatie en weersomstandigheden (veel- of geen winterstormen) of een tussentijdse controle noodzakelijk is.

Permanente voorzieningen inbouwen voor vleermuizen, huismus en gierzwaluw

13. Slopen kan leiden tot permanent verlies van de oorspronkelijke verblijfplaatsen van vleermuizen en nesten van huismus en/of gierzwaluw. Daarom is het (zie kaart in [dashboard](#)) verplicht om tijdens de werkzaamheden permanente inbouwvoorzieningen te realiseren. Deze komen na het realiseren van de nieuwbouw weer beschikbaar voor vleermuizen, huismus en/of gierzwaluw. Tijdens het aanmelden van de werkzaamheden (zie maatregel 1) wordt aangegeven hoeveel permanente voorzieningen gerealiseerd moeten worden. Dit wordt door de ecooloog nogmaals benadrukt tijdens het startoverleg (zie maatregel 2).
14. Het aantal en type te plaatsen voorzieningen varieert afhankelijk van het type gesloopt gebouw en te realiseren nieuwbouw, de locatie binnen de Gildewijk en de initiatiefnemer. Tijdens de melding en het startoverleg (maatregel 1 en 2) krijgt de initiatiefnemer (en de uitvoerder) te horen hoe-, waar-, en welke voorzieningen gerealiseerd moeten worden. Afhankelijk van de locatie en de bouwstijl van de nieuwbouw wordt gekozen voor standaard mitigatie (inbouwkasten) of maatwerk oplossingen (vleermuisvriendelijke gevel, toegankelijk dak of spouw). Dit in overleg met de stadsecoloog en/of stadsecoloog-buitendienst. In bijlage 8 van het SMP is de volledige mitigatiekaart van het SMP opgenomen. De permanente voorzieningen dienen voltooid te zijn bij afronding van de werkzaamheden.

Maatregelen algemene broedvogels en zorgplicht

Algemene broedvogels

15. Nesten van inheemse broedvogels zijn beschermd zolang zij in gebruik zijn om te broeden. Dit houdt in dat broedende vogels niet verstoord mogen worden en dat nesten die in gebruik zijn niet verwijderd mogen worden. De grootste kans op broedgevallen treedt op in het voorjaar en de zomerperiode, globaal van maart tot en met augustus. Geadviseerd wordt om zoveel als mogelijk buiten dit zogenaamde broedseizoen te werken.
16. Indien er toch werkzaamheden uitgevoerd worden binnen broedseizoen, kan in eerste instantie overwogen worden om aanwezige potentiële nestlocaties binnen projectgebied te ontmoedigen buiten het broedseizoen (het broedseizoen loopt globaal van maart tot en met augustus), zodat algemene broedvogels hier niet in gaan broeden. Het ontmoedigen van potentiële nestlocaties is maatwerk en dient altijd begeleid te worden door een deskundig ecooloog.
17. Indien het ontmoedigen van de bebouwing voorafgaand aan het broedseizoen niet voldoende is om de bebouwing broedvogelvrij te houden, dienen broedvogelinspecties uitgevoerd te worden als werkzaamheden uitgevoerd worden tijdens het broedseizoen. Hiermee wordt beoordeeld of de werkzaamheden doorgang kunnen vinden. De broedvogelinspectie wordt kort voorafgaand aan het werk uitgevoerd. De werkzaamheden kunnen starten na vrijgave van de ecooloog. Voor langdurige werkzaamheden kan het nodig zijn om periodiek (bijvoorbeeld wekelijks, afhankelijk van de situatie en te bepalen door de ecooloog) het werkgebied te inspecteren.

18. Indien tijdens de werkzaamheden nesten van vogels worden aangetroffen, worden de werkzaamheden direct gestopt en wordt contact opgenomen met een deskundig ecooloog. Vervolgens wordt gehandeld conform box 1.

Box 1: Werkwijze bij aanwezigheid van broedende vogels

- De opdrachtgever en uitvoerder worden op de hoogte gebracht van de locatie.
- Via de uitvoerder wordt het personeel op de locatie op de hoogte gebracht.
- Na het markeren worden de nesten niet meer gestoord.
- Het nest wordt na het ontdekken gevolgd (monitoren). Hierbij wordt gelet op aanwezigheid van broedende of alarmerende ouders. Het monitoren gebeurt van een afstand met behulp van verrekijker (telescoop).
- Gedurende de broedperiode mag in de directe omgeving van het nest niet gewerkt worden. De afstand en periode worden per situatie door een deskundige bepaald.
- Nadat de jonge kuikens het nest hebben verlaten wordt doorgaans het nest niet meer gebruikt. Na het verlaten van het nest kunnen de werkzaamheden hervat worden.

(Specifieke) zorgplicht

19. Indien tijdens de werkzaamheden ook groen wordt verwijderd, zijn mogelijk extra maatregelen van toepassing. Zie hiervoor: **WP 8 – Werkzaamheden aan het groen.**
20. Lichtverstoring van vleermuizen in de nacht dient zoveel als mogelijk voorkomen te worden. Bouwverlichting mag niet direct gericht zijn op locaties in de omgeving waar tijdelijke vleermuiskasten zijn geplaatst, op groenstructuren (bomenrijen en parken), op watergangen en oevers of op omringende bebouwing die geen onderdeel is van het complex waar op dat moment gewerkt wordt. Lichtverstoring kan voorkomen worden door verlichting goed te richten en/of door vleermuisvriendelijke verlichting (amberkleurig) in te zetten.
21. Onnodige verstoring door betreding, licht en geluid van terreinen, waar planten en dieren (kunnen) verblijven wordt voorkomen. Rommelhoekjes blijven behouden, tenzij deze ten behoeve van de werkzaamheden verwijderd moeten worden. In dat geval wordt rustig en voorzichtig gewerkt, opdat dieren die zich eventueel schuilhouden in dergelijke structuren de kans krijgen om te vluchten.
22. Werkpaden en werkomgeving worden zo beperkt mogelijk gehouden. Hierbij wordt zo min mogelijk groen aangetast. Het aantasten van groen dient besproken te worden met de Stadsecoloog van de gemeente Gorinchem.
23. Het uitvoerend personeel dient alert te zijn op het verschijnen van dieren in het projectgebied. Aangetroffen dieren worden niet opzettelijk overreden, bedolven of gedood.
24. Wanneer niet eerder genoemde zwaar beschermde soorten worden aangetroffen in het projectgebied dient onverwijld contact op te worden genomen met de stadsecoloog(-buitendienst). Een deskundig ecooloog kan bepalen welke vervolgstappen dienen te worden genomen om overtreding van de Wet natuurbescherming en Omgevingswet te voorkomen.
25. Bij wijzigingen van de werkwijze, de begrenzing van het projectgebied of planning dient contact op te worden genomen met de stadsecoloog. In overleg dient te worden bepaald of andere maatregelen nodig zijn. Eventueel kan gemotiveerd worden afgeweken van het ecologisch werkprotocol. Een dergelijke afwijking dient schriftelijk te worden vastgelegd in het logboek.

3 WP 2: Isoleren en na-isoleren

3.1 Omschrijving werkzaamheden

Isoleren of na-isoleren is na sloop de meest ingrijpende werkzaamheid die binnen de Gildenwijk en onder het SMP wordt uitgevoerd. Door (na-) te isoleren kunnen verblijfplaatsen van vleermuizen en nesten van gierzwaluw en huismus permanent (deels) verloren gaan. (Na-)isolatiewerkzaamheden kunnen bestaan uit:

- (Na-)Isolatie van daken (van binnenuit of van buitenaf);
- (Na-)Isolatie van gevels (van binnenuit, middels spouwmuurisolatie of middels een thermische schil aan de buitenzijde);
- (Na-)Isolatie van vloeren (van onderaf of van bovenaf);

Om het verlies aan verblijfplaatsen en nesten te mitigeren worden na afloop permanente voorzieningen gerealiseerd voor beschermde soorten. Om te voorkomen dat dieren bij uitvoering van de werkzaamheden worden gedood dienen alle gebouwen die (na-)geïsoleerd worden voorafgaand aan de werkzaamheden 'natuurvrij', oftewel 'ongeschikt', gemaakt te worden (zie 3.2).

3.2 Maatregelen

Algemene maatregelen

1. In eerste instantie dienen de werkzaamheden gemeld te worden bij de stadsecoloog van gemeente Gorinchem. De aanmeldprocedure is identiek voor zowel projecten waarvan Poort6 de initiatiefnemer is, als voor particuliere initiatieven. De gemeente Gorinchem geeft hierna – tijdens een overleg - terugkoppeling met de volgende informatie:

- Welke ecologische werkprotocollen gehanteerd dienen te worden.
- Periode waarin de bebouwing ongeschikt gemaakt kan worden (op basis van de minst kwetsbare periode van de aangetroffen/verwachte soorten en de wachtlijst);
- Wanneer de geplande werkzaamheden uiterlijk afgerond dienen te zijn (inclusief aanbrengen natuurinclusieve voorzieningen).
- Welke permanente voorzieningen gerealiseerd dienen te worden.
- Welke overige eisen van toepassing zijn (bijhouden logboek, meldingen enz.).

Deze afspraken worden opgenomen in het digitale administratiesysteem en voor particulieren, VvE's en projectontwikkelaars vastgelegd in een overeenkomst met gemeente Gorinchem.

2. Zodra er vanuit de gemeente Gorinchem 'groen licht' is gegeven voor aanvang werkzaamheden, dient een startoverleg te worden gevoerd met de uitvoerende partijen en een deskundig ecooloog (stadsecoloog-buitendienst of extern ecooloog), opdat de inhoud van het ecologisch werkprotocol helder is voor en bekend is bij het uitvoerend personeel.

3. Na het startoverleg, en gedurende de gehele duur van de werkzaamheden, wordt een **logboek** bijgehouden waar alle bijzonderheden op het gebied van ecologische begeleiding en flora en fauna worden bijgehouden. Dit wordt bijgehouden door de betrokken ecooloog, in samenwerking met de projectleider of particuliere vertegenwoordiger van het betreffende complex waar gesloopt wordt. Dit logboek wordt periodiek (minimaal één keer per kwartaal) gedeeld met de stadsecoloog van gemeente Gorinchem. In dit logboek dient minimaal het volgende gerapporteerd te worden:

- Meest recente planning werkzaamheden en update voortgang werkzaamheden.
- Voortgang van het realiseren van de permanente voortplantings- en rustplaatsen binnen het complex voor vleermuizen en/of huismus en gierzwaluw.
- Overige zaken: fotoverslag, ecologische onderbouwing van keuzes en meldingen aan handhaving en bevoegd gezag.

De stadsecoloog is na ontvangst van het periodieke logboek verantwoordelijk voor het invoeren van deze aangeleverde informatie in het administratiesysteem van de gemeente Gorinchem (link: [dashboard](#)).

4. Tijdens de uitvoering van de werkzaamheden dienen de verleende ontheffing (en indien van toepassing de toestemming van gemeente Gorinchem om onder de ontheffing van gemeente Gorinchem te werken) en het

ecologisch werkprotocol op locatie aanwezig te zijn. Op verzoek dienen deze te worden getoond aan de daartoe bevoegde toezichthouders of opsporingsambtenaren.

Ongeschikt maken bebouwing voor vleermuizen, huismus en gierzwaluw

5. Voorafgaand aan de sloop van gebouwen dienen deze 'ongeschikt' gemaakt te worden voor vleermuizen en vogels. Dit om te voorkomen dat vleermuizen en/of vogels aanwezig zijn in de voormalige verblijfplaatsen en/of nesten tijdens uitvoering van de werkzaamheden. Het ongeschikt maken dient te worden uitbesteed aan een bureau dat deskundige ecologische begeleiding verzorgt of aan de stadsecoloog.
6. Met betrekking tot ongeschikt maken van gebouwen voor vleermuizen en vogels voorafgaand aan het slopen zijn drie scenario's mogelijk, samengevat in Tabel 5. Tijdens het startoverleg zal aangegeven worden welk scenario van toepassing is voor de betreffende locatie waar gesloopt wordt. Er mag niet afgeweken worden van deze periodes.

Tabel 5: periodes ongeschikt maken bebouwing voor vleermuizen, huismus en gierzwaluw

Aanwezige/verwachte beschermde elementen	Periode uitvoering ongeschikt maken	Werk moet afgerond zijn vóór:
Kraamverblijfplaatsen en/of massawinterverblijfplaatsen gewone dwergvleermuis	Ongeschikt maken kan alleen in de periode augustus/september.	Opvolgend kraamseizoen (binnen c. 7 maanden)*.
Nesten van huismus en/of gierzwaluw	Ongeschikt maken kan alleen in de periode september/oktober	Eerstvolgende maart (binnen c. 5 maanden)*.
Alle overige locaties	Ongeschikt maken mag maximaal 1,5 maand voor aanvang van de werkzaamheden, binnen de periode april tot en met oktober. Indien werk in de winter (november tot en met maart) zal starten, dan dient ongeschikt gemaakt te worden in oktober.	

* Bij langdurigere werkzaamheden dient in overleg met de Stadsecoloog bepaald te worden hoe de bebouwing langdurig 'natuurvrij' kan blijven.

7. Bij het ongeschikt maken kan gebruik gemaakt worden van exclusion flaps, en in sommige gevallen van weringsborstels, vul/rondschuim zonder plakranden en/of compriband. Het gebruik van purschuim, glaswol, netten of doek is niet toegestaan.

Afbeelding 6: exclusion flap
(bron: Unitura)

Afbeelding 7: weringsborstels
(bron: Unitura)

Afbeelding 8: vul/rondschuim zonder plakranden
(bron: Unitura).

8. Indien invliegopeningen met elkaar in verbinding staan dient per strekkende meter tenminste één van deze openingen ongeschikt gemaakt te worden met behulp van een exclusion flap. De overige openingen binnen die meter mogen ongeschikt gemaakt worden met behulp van weringsborstels, compriband of vul-/rondschuim zonder plakranden. Bij twijfel over de juiste werkwijze dient altijd contact opgenomen te worden met de stadsecoloog.

9. Het gehele gebouw dient ongeschikt gemaakt te worden als verblijfplaats of nestplaats. Ten behoeve van het ongeschikt maken mogen geen vaste steigers worden neergezet, maar dient te worden gewerkt, met hoogwerkers, ladders of bijv. verrijdbare steigers, zodat uitvliegopeningen vrij van blokkades blijven.
10. Om vleermuizen redelijkerwijs de mogelijkheid te geven om de verblijfplaats te verlaten voordat met de werkzaamheden wordt gestart, dienen de exclusion flaps gedurende minimaal vijf aaneengesloten dagen te worden ingezet. Gedurende tenminste drie opvolgende nachten dienen de weersomstandigheden gunstig te zijn (minimaal 8 graden, maximaal motregen en een windkracht van minder dan 5 Bft) en deze dienen door de ecologisch deskundige te worden opgenomen in het logboek.
11. Na het ongeschikt maken, en voorafgaand aan de werkzaamheden, dient een controlebezoek te worden uitgevoerd door de ecologisch deskundige met behulp van een batdetector om de aanwezigheid van vleermuizen in de bebouwing uit te sluiten, voordat het plangebied wordt vrijgegeven. Hiervan dient verslag te worden gedaan in het logboek. De werkzaamheden kunnen starten na vrijgave van de bebouwing door een deskundig ecooloog.
12. Indien ongeschikt wordt gemaakt gedurende augustus, september of oktober van een bepaald jaar (zie [Tabel 5](#)) voor werkzaamheden die pas maanden later in de winter starten (bijvoorbeeld januari/februari) is het mogelijk noodzakelijk om tussentijds te controleren of de bebouwing nog ongeschikt is. Te denken valt aan controle van functionaliteit van de geplaatste exclusion flaps, weringsborstels en vulschuim, en indien nodig directe reparatie van deze elementen. De stadsecoloog bepaalt, afhankelijk van bouwstijl, locatie en weersomstandigheden (veel- of geen winterstormen) of een tussentijdse controle noodzakelijk is.

Maatwerk isoleren en permanente voorzieningen inbouwen voor vleermuizen, huismus en gierzwaluw

13. (Na-) isoleren kan leiden tot permanent verlies van (een deel van) de oorspronkelijke verblijfplaatsen van vleermuizen en nesten van huismus en/of gierzwaluw. Voor alle verblijfplaatsen die verloren gaan dienen alternatieve en permanente verblijfplaatsen gerealiseerd te worden. In principe kunnen dit inbouwkasten zijn. Echter is het wenselijk om altijd eerst, in overleg met de stadsecoloog(-buitendienst), te overleggen of er mogelijkheden zijn om bestaande verblijven te behouden middels maatwerk.

Voorbeelden maatwerk om bestaande verblijfplaatsen/nesten te behouden

- Nokruimte en zolderkamer van binnenuit isoleren zodat vleermuizen, gierzwaluwen en huismussen nog steeds via de nokpan onder het dak kunnen komen.
- Bij aanwezigheid van een niet-geïsoleerde liftopbouw, liftschaft of trappenhuis dient deze altijd ongeïsoleerd te blijven. Stootvoegen die toegang bieden tot dit niet-geïsoleerde deel van de spouwmuur moeten open blijven. Zo blijft de spouw in dit deel van de blinde kopgevel bereikbaar voor vleermuizen.

14. Indien de beschreven maatwerk oplossingen in maatregel 13 niet toegepast kunnen worden, wordt door de stadsecoloog(-buitendienst) bepaald of voorzieningen gerealiseerd kunnen worden middels maatwerkoplossingen en/of inbouwkasten.

Voorbeelden maatwerk om alternatieve verblijfplaatsen/nestlocaties te realiseren

- Indien volledig (na-)isoleren van zowel dak als gevel noodzakelijk is, kan een windveer geplaatst worden met ruwe achterzijde en achterliggende ruimte met tenminste 2,5 centimeter ruimte tussen windveer en muur.
- Indien de woning over een kopgevel mét een dubbelwandige schoorsteen direct erboven beschikt (die ook behouden kan blijven), kan de schoorsteen geschikt gemaakt worden voor vleermuizen door er stootvoegen in te slijpen van minimaal 1,5 centimeter breed.

15. In het SMP is al vooruitlopend bepaald op welke locaties (zie kaart in [dashboard](#)) permanente inbouwvoorzieningen gerealiseerd dienen te worden. Het aantal en type te plaatsen voorzieningen varieert afhankelijk van de bouwstijl, de locatie binnen de Gildewijk en de initiatiefnemer. Tijdens de melding en het startoverleg (maatregel 1 en 2) krijgt de initiatiefnemer (en de uitvoerder) te horen hoe-, waar-, en welke voorzieningen gerealiseerd moeten worden. Afhankelijk van de locatie en de bouwstijl van de nieuwbouw wordt gekozen voor standaard mitigatie (inbouwkasten) of maatwerk oplossingen (vleermuisvriendelijke gevel, toegankelijk dak of spouw). Dit in overleg met de stadsecoloog en/of

stadsecoloog-buitendienst. In bijlage 8 van het SMP is de volledige mitigatiekaart van het SMP opgenomen. De permanente voorzieningen dienen voltooid te zijn bij afronding van de werkzaamheden.

15. Woningbouwcorporatie Poort6 financiert zelf de permanente voorzieningen. Particuliere woningeigenaren en VvE's worden ondersteund door gemeente Gorinchem: bijvoorbeeld door middel van het leveren van gratis inbouwkasten en/of advies en ondersteuning om maatwerk mitigatie te realiseren. Tijdens het melden van de werkzaamheden (zie maatregel 1) zal de gemeente Gorinchem informeren welke mogelijkheden er bestaan voor het betreffende project.

Maatregelen algemene broedvogels en zorgplicht

Algemene broedvogels

16. Nesten van inheemse broedvogels zijn beschermd zolang zij in gebruik zijn om te broeden. Dit houdt in dat broedende vogels niet verstoord mogen worden en dat nesten die in gebruik zijn niet verwijderd mogen worden. De grootste kans op broedgevallen treedt op in het voorjaar en de zomerperiode, globaal van maart tot en met augustus. Geadviseerd wordt om zoveel als mogelijk buiten dit zogenaamde broedseizoen te werken.
17. Indien er toch werkzaamheden uitgevoerd worden binnen broedseizoen, kan in eerste instantie overwogen worden om aanwezige potentiële nestlocaties binnen projectgebied te ontmoedigen buiten het broedseizoen (het broedseizoen loopt globaal van maart tot en met augustus), zodat algemene broedvogels hier niet in gaan broeden. Het ontmoedigen van potentiële nestlocaties is maatwerk en dient altijd begeleid te worden door een deskundig ecooloog.
18. Indien het ontmoedigen van de bebouwing voorafgaand aan het broedseizoen niet voldoende is om de bebouwing broedvogelvrij te houden, dienen broedvogelinspecties uitgevoerd te worden als werkzaamheden uitgevoerd worden tijdens het broedseizoen. Hiermee wordt beoordeeld of de werkzaamheden doorgang kunnen vinden. De broedvogelinspectie wordt kort voorafgaand aan het werk uitgevoerd. De werkzaamheden kunnen starten na vrijgave van de ecooloog. Voor langdurige werkzaamheden kan het nodig zijn om periodiek (bijvoorbeeld wekelijks, afhankelijk van de situatie en te bepalen door de ecooloog) het werkgebied te inspecteren.
19. Indien tijdens de werkzaamheden nesten van vogels worden aangetroffen, worden de werkzaamheden direct gestopt en wordt contact opgenomen met een deskundig ecooloog. Vervolgens wordt gehandeld conform box 1.

Box 1: Werkwijze bij aanwezigheid van broedende vogels

- De opdrachtgever en uitvoerder worden op de hoogte gebracht van de locatie.
- Via de uitvoerder wordt het personeel op de locatie op de hoogte gebracht.
- Na het markeren worden de nesten niet meer gestoord.
- Het nest wordt na het ontdekken gevolgd (monitoren). Hierbij wordt gelet op aanwezigheid van broedende of alarmerende ouders. Het monitoren gebeurt van een afstand met behulp van verrekijker (telescoop).
- Gedurende de broedperiode mag in de directe omgeving van het nest niet gewerkt worden. De afstand en periode worden per situatie door een deskundige bepaald.
- Nadat de jonge kuikens het nest hebben verlaten wordt doorgaans het nest niet meer gebruikt. Na het verlaten van het nest kunnen de werkzaamheden hervat worden.

(Specifieke) zorgplicht

20. Indien tijdens de werkzaamheden ook groen wordt verwijderd, zijn mogelijk extra maatregelen van toepassing. Zie hiervoor: **WP 8 – Werkzaamheden aan het groen.**
21. Lichtverstoring van vleermuizen in de nacht dient zoveel als mogelijk voorkomen te worden. Bouwverlichting mag niet direct gericht zijn op locaties in de omgeving waar tijdelijke vleermuiskasten zijn geplaatst, op groenstructuren (bomenrijen en parken), op watergangen en oevers of op omringende bebouwing die geen onderdeel is van het complex waar op dat moment gewerkt wordt. Lichtverstoring kan voorkomen worden door verlichting goed te richten en/of door vleermuisvriendelijke verlichting (amberkleurig) in te zetten.

22. Onnodige verstoring door betreding, licht en geluid van terreinen, waar planten en dieren (kunnen) verblijven wordt voorkomen. Rommelhoekjes blijven behouden, tenzij deze ten behoeve van de werkzaamheden verwijderd moeten worden. In dat geval wordt rustig en voorzichtig gewerkt, opdat dieren die zich eventueel schuilhouden in dergelijke structuren de kans krijgen om te vluchten.
23. Werkpaden en werkomgeving worden zo beperkt mogelijk gehouden. Hierbij wordt zo min mogelijk groen aangetast. Het aantasten van groen dient besproken te worden met de Stadsecoloog van de gemeente Gorinchem.
24. Het uitvoerend personeel dient alert te zijn op het verschijnen van dieren in het projectgebied. Aangetroffen dieren worden niet opzettelijk overreden, bedolven of gedood.
25. Wanneer niet eerder genoemde zwaar beschermde soorten worden aangetroffen in het projectgebied dient onverwijld contact op te worden genomen met de stadsecoloog(-buitendienst). Een deskundig ecooloog kan bepalen welke vervolgstappen dienen te worden genomen om overtreding van de Wet natuurbescherming en Omgevingswet te voorkomen.
26. Bij wijzigingen van de werkwijze, de begrenzing van het projectgebied of planning dient contact op te worden genomen met de stadsecoloog. In overleg dient te worden bepaald of andere maatregelen nodig zijn. Eventueel kan gemotiveerd worden afgeweken van het ecologisch werkprotocol. Een dergelijke afwijking dient schriftelijk te worden vastgelegd in het logboek.

4 WP 3: Vervangen of repareren (kleine) externe elementen (opbouw)

4.1 Omschrijving werkzaamheden

Onder dit werkprotocol vallen de volgende werkzaamheden:

- Bestaande dakgoten, boeiboorden, gevelbetimmering en windveren worden vervangen door een nieuwe constructie. Hierdoor kunnen vleermuizen, gierwaluwen en huismussen worden verstoord. Ook kunnen verblijfplaatsen en nesten permanent verloren gaan als de nieuwe constructie geen toegang meer biedt tot achterliggende ruimtes voor vleermuizen, gierwaluwen en huismussen. Het langdurig plaatsen van steigers kan ook leiden tot verstoring (blokkering) van verblijfplaatsen van vleermuizen, gierwaluwen en huismussen.
- Kleinschalige werkzaamheden waarbij het grootste deel van het dak intact blijft. Dit betreft bijvoorbeeld het plaatsen van zonnepanelen of het vervangen van kleine dakdelen zoals ruiters of gordingen. Om onder dit werkprotocol te vallen moeten de volgende elementen intact blijven tijdens de werkzaamheden:
 - Minimaal 50% van de oppervlakte van het dak (aan elke zijde van het dak).
 - De onderste vier dakpannenrijen geteld vanaf de goot.
 - De eerste vier kantpannen geteld vanaf de kopgevel.
 - De bovenste twee dakpannenrijen geteld vanaf de nok.

Om de verstoring tot een minimum te beperken dienen de maatregelen in onderhavig werkprotocol gehanteerd te worden. Indien verblijfplaatsen (mogelijk) verloren gaan dienen permanente voorzieningen gerealiseerd te worden.

4.2 Maatregelen

Algemene maatregelen

1. In eerste instantie dienen de werkzaamheden gemeld te worden bij de stadsecoloog van gemeente Gorinchem. De aanmeldprocedure is identiek voor zowel projecten waarvan Poort6 de initiatiefnemer is, als voor particuliere initiatieven. De gemeente Gorinchem geeft hierna – tijdens een overleg - terugkoppeling met de volgende informatie:
 - Welke ecologische werkprotocollen gehanteerd dienen te worden.
 - Periode waarin de bebouwing ongeschikt gemaakt kan worden (op basis van de minst kwetsbare periode van de aangetroffen/verwachte soorten en de wachtlijst);
 - Wanneer de geplande werkzaamheden uiterlijk afgerond dienen te zijn (inclusief aanbrengen natuurinclusieve voorzieningen).
 - Welke permanente voorzieningen gerealiseerd dienen te worden.
 - Welke overige eisen van toepassing zijn (bijhouden logboek, meldingen enz.).

Deze afspraken worden opgenomen in het digitale administratiesysteem en voor particulieren, VvE's en projectontwikkelaars vastgelegd in een overeenkomst met gemeente Gorinchem.

2. Zodra er vanuit de gemeente Gorinchem 'groen licht' is gegeven voor aanvang werkzaamheden, dient een startoverleg te worden gevoerd met de uitvoerende partijen en een deskundig ecooloog (stadsecoloog-buitendienst of extern ecooloog), opdat de inhoud van het ecologisch werkprotocol helder is voor en bekend is bij het uitvoerend personeel.
3. Na het startoverleg, en gedurende de gehele duur van de werkzaamheden, wordt een **logboek** bijgehouden waar alle bijzonderheden op het gebied van ecologische begeleiding en flora en fauna worden bijgehouden. Dit wordt bijgehouden door de betrokken ecooloog, in samenwerking met de projectleider of particuliere vertegenwoordiger van het betreffende complex waar gesloopt wordt. Dit logboek wordt periodiek (minimaal één keer per kwartaal) gedeeld met de stadsecoloog van gemeente Gorinchem. In dit logboek dient minimaal het volgende gerapporteerd te worden:
 - Meest recente planning werkzaamheden en update voortgang werkzaamheden.
 - Voortgang van het realiseren van de permanente voortplantings- en rustplaatsen binnen het complex voor vleermuizen en/of huismus en gierwaluw.

- Overige zaken: fotoverslag, ecologische onderbouwing van keuzes en meldingen aan handhaving en bevoegd gezag.

De stadsecoloog is na ontvangst van het periodieke logboek verantwoordelijk voor het invoeren van deze aangeleverde informatie in het administratiesysteem van de gemeente Gorinchem (link: [dashboard](#)).

4. Tijdens de uitvoering van de werkzaamheden dienen de verleende ontheffing (en indien van toepassing de toestemming van gemeente Gorinchem om onder de ontheffing van gemeente Gorinchem te werken) en het ecologisch werkprotocol op locatie aanwezig te zijn. Op verzoek dienen deze te worden getoond aan de daartoe bevoegde toezichthouders of opsporingsambtenaren.

Verstoring voorkomen of ongeschikt maken bebouwing

5. Na het aanmelden van de werkzaamheden beoordeelt de stadsecoloog(-buitendienst) in hoeverre het vervangen of repareren (kleine) externe elementen op een bepaalde locatie leidt tot verstoring of vernieling van (verblijfplaatsen van) vleermuizen en/of nestlocaties van gierzwaluw en huismus. Dit zal afhangen van de omvang van de ingreep en de (potentiële) aanwezigheid van vleermuizen, huismus en gierzwaluw in de delen van de bebouwing die vervangen worden. Een veldbezoek kan onderdeel zijn van deze beoordeling (met endoscoop inspecteren of er geschikte en voldoende ruimte achter de te verwijderen delen zit – en hierdoor vleermuizen, huismussen of gierzwaluwen verwacht kunnen worden). De te nemen maatregelen verschillen afhankelijk van de conclusie:

Geen potentie voor vleermuizen, huismus of gierzwaluw in de te verwijderen delen

Indien uit de inspectie blijkt dat de te verwijderen of vervangen delen ongeschikt zijn als verblijfplaats voor vleermuizen, huismus en gierzwaluw, is het niet noodzakelijk om deze delen voorafgaand aan de werkzaamheden ongeschikt te maken.

6. Indien er een situatie is waarbij de te verwijderen delen van de bebouwing ongeschikt zijn voor vleermuizen, huismus en gierzwaluw maar de rest van de bebouwing wel (bijvoorbeeld omdat er open stootvoegen in de gevel zitten), mogen invliegopeningen naar verblijven en nesten niet geblokkeerd worden door steigers. Of hier sprake van is zal naar voren komen uit de initiële beoordeling van de stadsecoloog (zie maatregel 5). Deze verblijven (die niet specifiek aangetast door het werk, maar wel binnen het werkgebied liggen) dienen niet geblokkeerd te worden door het frame van de steigers zelf of door doeken die aan de steigers bevestigd worden. De stadsecoloog-buitendienst kan voor deze situatie adviseren hoe de steigers het beste geplaatst kunnen worden. Als er geen werkbare oplossing te vinden is, zal dit deel van de bebouwing alsnog ongeschikt gemaakt moeten worden voorafgaand aan de start van het werkzaamheden (zie maatregelen 7 t/m 14).

Wel potentie voor vleermuizen, huismus of gierzwaluw in de te verwijderen delen

7. Indien uit de inspectie blijkt dat de te verwijderen of vervangen delen geschikt zijn als verblijfplaats voor vleermuizen, huismus en/of gierzwaluw, dienen deze delen voorafgaand aan de start van de werkzaamheden ongeschikt gemaakt te worden. Dit om te voorkomen dat vleermuizen en/of vogels aanwezig zijn in de voormalige verblijfplaatsen en/of nesten tijdens uitvoering van de werkzaamheden. Het ongeschikt maken dient te worden uitbesteed aan een bureau dat deskundige ecologische begeleiding verzorgt of aan de stadsecoloog.
8. Met betrekking tot ongeschikt maken van gebouwen voor vleermuizen en vogels voorafgaand aan de werkzaamheden slopen zijn drie scenario's mogelijk, samengevat in Tabel 6. Tijdens het startoverleg zal aangegeven worden welk scenario van toepassing is voor de betreffende locatie waar gewerkt wordt. Er mag niet afgeweken worden van deze periodes.

Tabel 6: periodes ongeschikt maken bebouwing voor vleermuizen, huismus en gierzwaluw

Aanwezige/verwachte beschermde elementen in het gebouw waar gewerkt wordt	Periode uitvoering ongeschikt maken	Werk moet afgerond zijn vóór:
Kraamverblijfplaatsen en/of massawinterverblijfplaatsen gewone dwergvleermuis	Ongeschikt maken kan alleen in de periode augustus/september.	Opvolgend kraamseizoen (binnen c. 7 maanden)*.

Aanwezige/verwachte beschermde elementen in het gebouw waar gewerkt wordt	Periode uitvoering ongeschikt maken	Werk moet afgerond zijn <u>vóór</u> :
Nesten van huismus en/of gierzwaluw	Ongeschikt maken kan alleen in de periode september/oktober	Eerstvolgende maart (binnen c. 5 maanden)*.
Alle overige locaties	Ongeschikt maken mag maximaal 1,5 maand voor aanvang van de werkzaamheden, binnen de periode april tot en met oktober. Indien werk in de winter (november tot en met maart) zal starten, dan dient ongeschikt gemaakt te worden in oktober.	

* Bij langdurigere werkzaamheden dient in overleg met de Stadsecoloog bepaald te worden hoe de bebouwing langdurig 'natuurvrij' kan blijven.

9. Het te vervangen onderdeel waaronder verblijven van vleermuizen, huismus of gierzwaluw aanwezig kunnen zijn worden ongeschikt gemaakt met behulp van vul/rondschuim zonder plakranden en/of compriband in combinatie met exclusion flaps. In sommige gevallen (o.a. dakgoten) kunnen ook weringsborstels gebruikt worden. Het gebruik van purschuim, glaswol, netten of doek is niet toegestaan.
10. Indien invliegopeningen met elkaar in verbinding staan dient per strekkende meter tenminste één van deze openingen ongeschikt gemaakt te worden met behulp van een exclusion flap. De overige openingen binnen die meter mogen ongeschikt gemaakt worden met behulp van weringsborstels, compriband of vul-/rondschuim zonder plakranden. Bij twijfel over de juiste werkwijze dient altijd contact opgenomen te worden met de stadsecoloog.
11. T.b.v. het ongeschikt maken mogen geen vaste stijgers worden neergezet, maar dient te worden gewerkt, met hoogwerkers, ladders of bijv. verrijdbare steigers, zodat uitvliegopeningen vrij van blokkades blijven.
12. Om vleermuizen redelijkerwijs de mogelijkheid te geven om de verblijfplaats te verlaten voordat met de werkzaamheden wordt gestart, dienen de exclusion flaps gedurende minimaal vijf aaneengesloten dagen te worden ingezet. Gedurende tenminste drie opvolgende nachten dienen de weersomstandigheden gunstig te zijn (minimaal 8 graden, maximaal motregen en een windkracht van minder dan 5 Bft) en deze dienen door de ecologisch deskundige te worden opgenomen in het logboek.
13. Een controleronde is voor deze concrete werkzaamheden niet altijd nodig (in tegenstelling tot de ingrijpendere werkzaamheden zoals sloop of isolatie). Dit wordt afgestemd met de stadsecoloog-buitendienst.
14. Indien ongeschikt wordt gemaakt gedurende augustus, september of oktober van een bepaald jaar (zie Tabel 6) voor werkzaamheden die pas maanden later in de winter starten (bijvoorbeeld januari/februari) is het mogelijk noodzakelijk om tussentijds te controleren of de bebouwing nog ongeschikt is. Te denken valt aan controle van functionaliteit van de geplaatste exclusion flaps, weringsborstels en vulschuim, en indien nodig directe reparatie van deze elementen. De stadsecoloog bepaalt, afhankelijk van bouwstijl, locatie en weersomstandigheden (veel- of geen winterstormen) of een tussentijdse controle noodzakelijk is.

Permanente voorzieningen

15. Voor alle verblijfplaatsen die verloren gaan dienen alternatieve en permanente verblijfplaatsen gerealiseerd te worden. In principe kunnen dit inbouwkasten zijn. Echter dient altijd eerst in overleg met de stadsecoloog te worden bepaald of het mogelijk is om bestaande verblijven te behouden of nieuwe verblijven te realiseren met maatwerk. Een voorbeeld van maatwerk is het aanbrengen van een nieuwe windveer, gootbekisting of boeiiboord met een ruwe achterzijde en tenminste 2 centimeter ruimte tussen constructiedeel en gevel.
16. Daarnaast worden – in overleg met de stadsecoloog(-buitendienst) – inbouwkasten toegepast.

17. Het aantal en type te plaatsen voorzieningen varieert afhankelijk van de hoeveelheid verblijven die verloren gaan, de bouwstijl, de locatie binnen de Gildewijk en de initiatiefnemer. Tijdens de melding en het startoverleg (maatregel 1 en 2) krijgt de initiatiefnemer (en de uitvoerder) te horen hoe-, waar-, en welke voorzieningen gerealiseerd moeten worden. In bijlage 8 van het SMP is de volledige mitigatiekaart van het SMP opgenomen. De permanente voorzieningen dienen voltooid te zijn bij afronding van de werkzaamheden.
18. Woningbouwcorporatie Poort6 financiert zelf de permanente voorzieningen. Particuliere woningeigenaren en VvE's worden ondersteund door gemeente Gorinchem: bijvoorbeeld door middel van het leveren van gratis inbouwkasten en/of advies en ondersteuning om maatwerk mitigatie te realiseren. Tijdens het melden van de werkzaamheden (zie maatregel 1) zal de gemeente Gorinchem informeren welke mogelijkheden er bestaan voor het betreffende project.

Maatregelen algemene broedvogels en zorgplicht

Algemene broedvogels

19. Nesten van inheemse broedvogels zijn beschermd zolang zij in gebruik zijn om te broeden. Dit houdt in dat broedende vogels niet verstoord mogen worden en dat nesten die in gebruik zijn niet verwijderd mogen worden. De grootste kans op broedgevallen treedt op in het voorjaar en de zomerperiode, globaal van maart tot en met augustus. Geadviseerd wordt om zoveel als mogelijk buiten dit zogenaamde broedseizoen te werken.
20. Indien er toch werkzaamheden uitgevoerd worden binnen broedseizoen, kan in eerste instantie overwogen worden om aanwezige potentiële nestlocaties binnen projectgebied te ontmoedigen buiten het broedseizoen (het broedseizoen loopt globaal van maart tot en met augustus), zodat algemene broedvogels hier niet in gaan broeden. Het ontmoedigen van potentiële nestlocaties is maatwerk en dient altijd begeleid te worden door een deskundig ecooloog.
21. Indien het ontmoedigen van de bebouwing voorafgaand aan het broedseizoen niet voldoende is om de bebouwing broedvogelvrij te houden, dienen broedvogelinspecties uitgevoerd te worden als werkzaamheden uitgevoerd worden tijdens het broedseizoen. Hiermee wordt beoordeeld of de werkzaamheden doorgang kunnen vinden. De broedvogelinspectie wordt kort voorafgaand aan het werk uitgevoerd. De werkzaamheden kunnen starten na vrijgave van de ecooloog. Voor langdurige werkzaamheden kan het nodig zijn om periodiek (bijvoorbeeld wekelijks, afhankelijk van de situatie en te bepalen door de ecooloog) het werkgebied te inspecteren.
22. Indien tijdens de werkzaamheden nesten van vogels worden aangetroffen, worden de werkzaamheden direct gestopt en wordt contact opgenomen met een deskundig ecooloog. Vervolgens wordt gehandeld conform box 1.

Box 1: Werkwijze bij aanwezigheid van broedende vogels

- De opdrachtgever en uitvoerder worden op de hoogte gebracht van de locatie.
- Via de uitvoerder wordt het personeel op de locatie op de hoogte gebracht.
- Na het markeren worden de nesten niet meer gestoord.
- Het nest wordt na het ontdekken gevolgd (monitoren). Hierbij wordt gelet op aanwezigheid van broedende of alarmerende ouders. Het monitoren gebeurt van een afstand met behulp van verrekijker (telescoop).
- Gedurende de broedperiode mag in de directe omgeving van het nest niet gewerkt worden. De afstand en periode worden per situatie door een deskundige bepaald.
- Nadat de jonge kuikens het nest hebben verlaten wordt doorgaans het nest niet meer gebruikt. Na het verlaten van het nest kunnen de werkzaamheden hervat worden.

(Specifieke) zorgplicht

23. Indien tijdens de werkzaamheden ook groen wordt verwijderd, zijn mogelijk extra maatregelen van toepassing. Zie hiervoor: **WP 8 – Werkzaamheden aan het groen.**
24. Lichtverstoring van vleermuizen in de nacht dient zoveel als mogelijk voorkomen te worden. Bouwverlichting mag niet direct gericht zijn op locaties in de omgeving waar tijdelijke vleermuiskasten zijn geplaatst, op groenstructuren (bomenrijen en parken), op watergangen en oevers of op omliggende

bebouwing die geen onderdeel is van het complex waar op dat moment gewerkt wordt. Lichtverstoring kan voorkomen worden door verlichting goed te richten en/of door vleermuisvriendelijke verlichting (amberkleurig) in te zetten.

25. Onnodige verstoring door betreding, licht en geluid van terreinen, waar planten en dieren (kunnen) verblijven wordt voorkomen. Rommelhoekjes blijven behouden, tenzij deze ten behoeve van de werkzaamheden verwijderd moeten worden. In dat geval wordt rustig en voorzichtig gewerkt, opdat dieren die zich eventueel schuilhouden in dergelijke structuren de kans krijgen om te vluchten.
26. Werkpaden en werkomgeving worden zo beperkt mogelijk gehouden. Hierbij wordt zo min mogelijk groen aangetast. Het aantasten van groen dient besproken te worden met de Stadsecoloog van de gemeente Gorinchem.
27. Het uitvoerend personeel dient alert te zijn op het verschijnen van dieren in het projectgebied. Aangetroffen dieren worden niet opzettelijk overreden, bedolven of gedood.
28. Wanneer niet eerder genoemde zwaar beschermde soorten worden aangetroffen in het projectgebied dient onverwijld contact op te worden genomen met de stadsecoloog(-buitendienst). Een deskundig ecooloog kan bepalen welke vervolgstappen dienen te worden genomen om overtreding van de Wet natuurbescherming en Omgevingswet te voorkomen.
29. Bij wijzigingen van de werkwijze, de begrenzing van het projectgebied of planning dient contact op te worden genomen met de stadsecoloog. In overleg dient te worden bepaald of andere maatregelen nodig zijn. Eventueel kan gemotiveerd worden afgeweken van het ecologisch werkprotocol. Een dergelijke afwijking dient schriftelijk te worden vastgelegd in het logboek.

5 WP 4: Vervangen kozijnen

5.1 Omschrijving werkzaamheden

Oude kozijnen worden vervangen door nieuwe kozijnen. Eventuele kieren worden gedicht. De werkzaamheden kunnen uitgevoerd worden vanaf een vaste gevelsteiger. Door deze werkzaamheden kunnen soms (afhankelijk van situatie) vleermuizen verstoord worden en/of verblijven van vleermuizen verloren gaan. Om de verstoring tot een minimum te beperken dienen de maatregelen in onderhavig werkprotocol gehanteerd te worden. Indien verblijfplaatsen ook verloren gaan, dienen ook permanente voorzieningen gerealiseerd te worden.

5.2 Maatregelen

Algemene maatregelen

1. In eerste instantie dienen de werkzaamheden gemeld te worden bij de stadsecoloog van gemeente Gorinchem. De aanmeldprocedure is identiek voor zowel projecten waarvan Poort6 de initiatiefnemer is, als voor particuliere initiatieven. De gemeente Gorinchem geeft hierna – tijdens een overleg - terugkoppeling met de volgende informatie:

- Welke ecologische werkprotocollen gehanteerd dienen te worden.
- Periode waarin de bebouwing ongeschikt gemaakt kan worden (op basis van de minst kwetsbare periode van de aangetroffen/verwachte soorten en de wachtlijst);
- Wanneer de geplande werkzaamheden uiterlijk afgerond dienen te zijn (inclusief aanbrengen natuurinclusieve voorzieningen).
- Welke permanente voorzieningen gerealiseerd dienen te worden.
- Welke overige eisen van toepassing zijn (bijhouden logboek, meldingen enz.).

Deze afspraken worden opgenomen in het digitale administratiesysteem en voor particulieren, VvE's en projectontwikkelaars vastgelegd in een overeenkomst met gemeente Gorinchem.

2. Zodra er vanuit de gemeente Gorinchem 'groen licht' is gegeven voor aanvang werkzaamheden, dient een startoverleg te worden gevoerd met de uitvoerende partijen en een deskundig ecooloog (stadsecoloog-buitendienst of extern ecooloog), opdat de inhoud van het ecologisch werkprotocol helder is voor en bekend is bij het uitvoerend personeel.

3. Na het startoverleg, en gedurende de gehele duur van de werkzaamheden, wordt een **logboek** bijgehouden waar alle bijzonderheden op het gebied van ecologische begeleiding en flora en fauna worden bijgehouden. Dit wordt bijgehouden door de betrokken ecooloog, in samenwerking met de projectleider of particuliere vertegenwoordiger van het betreffende complex waar gesloopt wordt. Dit logboek wordt periodiek (minimaal één keer per kwartaal) gedeeld met de stadsecoloog van gemeente Gorinchem. In dit logboek dient minimaal het volgende gerapporteerd te worden:

- Meest recente planning werkzaamheden en update voortgang werkzaamheden.
- Voortgang van het realiseren van de permanente voortplantings- en rustplaatsen binnen het complex voor vleermuizen en/of huismus en gierzwaluw.
- Overige zaken: fotoverslag, ecologische onderbouwing van keuzes en meldingen aan handhaving en bevoegd gezag.

De stadsecoloog is na ontvangst van het periodieke logboek verantwoordelijk voor het invoeren van deze aangeleverde informatie in het administratiesysteem van de gemeente Gorinchem (link: [dashboard](#)).

4. Tijdens de uitvoering van de werkzaamheden dienen de verleende ontheffing (en indien van toepassing de toestemming van gemeente Gorinchem om onder de ontheffing van gemeente Gorinchem te werken) en het ecologisch werkprotocol op locatie aanwezig te zijn. Op verzoek dienen deze te worden getoond aan de daartoe bevoegde toezichthouders of opsporingsambtenaren.

Verstoring voorkomen of ongeschikt maken bebouwing

5. Na het aanmelden van de werkzaamheden, beoordeelt een ecooloog in hoeverre het verwijderen en vervangen kozijnen op een bepaalde locatie leidt tot verstoring of vernieling van (verblijfplaatsen van) vleermuizen en (nesten) van vogels. Een veldbezoek kan onderdeel zijn van deze beoordeling (met endoscoop inspecteren). De conclusie zal ook afhankelijk zijn van het type kozijn dat verwijderd wordt.

6. Indien er een situatie is waarbij de te verwijderen kozijnen ongeschikt zijn voor vleermuizen of vogels maar de rest van de bebouwing wel (bijvoorbeeld omdat er open stootvoegen in de gevel zitten), mogen invliegopeningen naar verblijven en nesten niet geblokkeerd worden door steigers. Of hier sprake van is zal naar voren komen uit de initiële beoordeling van de stadsecoloog (zie maatregel 5). Deze verblijven of nesten (die niet specifiek aangetast door het werk, maar wel binnen het werkgebied liggen) dienen niet geblokkeerd worden door het frame van de steigers zelf of door doeken die aan de steigers bevestigd worden. De stadsecoloog-buitendienst kan voor deze situatie adviseren hoe de steigers het beste geplaatst kunnen worden. Als er geen werkbare oplossing te vinden is, zal dit deel van de bebouwing alsnog ongeschikt gemaakt moeten worden voorafgaand aan de start van het werkzaamheden (zie maatregelen 7 t/m 12).

Aanvullende maatregelen (ongeschikt maken) voor kozijnen met kieren van 9x50 mm of breder met spouwlaten, met toegang tot aangrenzende spouw:

7. Met betrekking tot ongeschikt maken van gebouwen voor vleermuizen en vogels voorafgaand aan de werkzaamheden slopen zijn drie scenario's mogelijk, samengevat in **Tabel 7**. Tijdens het startoverleg zal aangegeven worden welk scenario van toepassing is voor de betreffende locatie waar gewerkt wordt. Er mag niet afgeweken worden van deze periodes.

Tabel 7: periodes ongeschikt maken bebouwing voor vleermuizen, huismus en gierzwaluw

Aanwezige/verwachte beschermde elementen in het gebouw waar gewerkt wordt	Periode uitvoering ongeschikt maken	Werk moet afgerond zijn vóór:
Kraamverblijfplaatsen en/of massawinterverblijfplaatsen gewone dwergvleermuis	Ongeschikt maken kan alleen in de periode augustus/september.	Opvolgend kraamseizoen (binnen c. 7 maanden) *.
Nesten van huismus en/of gierzwaluw	Ongeschikt maken kan alleen in de periode september/oktober	Eerstvolgende maart (binnen c. 5 maanden) *.
Alle overige locaties	Ongeschikt maken mag maximaal 1,5 maand voor aanvang van de werkzaamheden, binnen de periode april tot en met oktober. Indien werk in de winter (november tot en met maart) zal starten, dan dient ongeschikt gemaakt te worden in oktober.	

* Bij langdurigere werkzaamheden dient in overleg met de Stadsecoloog bepaald te worden hoe de bebouwing langdurig 'natuurvrij' kan blijven.

8. Het te vervangen onderdeel waaronder verblijven van vleermuizen, huismus of gierzwaluw aanwezig kunnen zijn worden ongeschikt gemaakt met behulp van vul/rondschuim zonder plakranden en/of compriband in combinatie met exclusion flaps. In sommige gevallen (o.a. dakgoten) kunnen ook weringsborstels gebruikt worden. **Het gebruik van purschuim, glaswol, netten of doek is niet toegestaan.**
9. Indien invliegopeningen met elkaar in verbinding staan dient per strekkende meter tenminste één van deze openingen ongeschikt gemaakt te worden met behulp van een exclusion flap. De overige openingen binnen die meter mogen ongeschikt gemaakt worden met behulp van weringsborstels, compriband of vul-/rondschuim zonder plakranden. Bij twijfel over de juiste werkwijze dient altijd contact opgenomen te worden met de stadsecoloog.
10. Ten behoeve van het ongeschikt maken mogen geen vaste stijgers worden neergezet, maar dient te worden gewerkt, met hoogwerkers, ladders of bijv. verrijdbare steigers, zodat uitvliegopeningen vrij van blokkades blijven.
11. Om vleermuizen redelijkerwijs de mogelijkheid te geven om de verblijfplaats te verlaten voordat met de werkzaamheden wordt gestart, dienen de exclusion flaps gedurende minimaal vijf aaneengesloten dagen te worden ingezet. Gedurende tenminste drie opvolgende nachten dienen de weersomstandigheden gunstig te zijn (minimaal 8 graden, maximaal motregen en een windkracht van minder dan 5 Bft) en deze dienen door de ecologisch deskundige te worden opgenomen in het logboek.

12. Een controlerende is voor deze concrete werkzaamheden niet altijd nodig (in tegenstelling tot de ingrijpendere werkzaamheden zoals sloop of isolatie). Dit wordt afgestemd met de stadsecoloog-buitendienst.
13. Indien ongeschikt wordt gemaakt gedurende augustus, september of oktober van een bepaald jaar (zie **Tabel 7**) voor werkzaamheden die pas maanden later in de winter starten (bijvoorbeeld januari/februari) is het mogelijk noodzakelijk om tussentijds te controleren of de bebouwing nog ongeschikt is. Te denken valt aan controle van functionaliteit van de geplaatste exclusion flaps, weringsborstels en vulschuim, en indien nodig directe reparatie van deze elementen. De stadsecoloog bepaalt, afhankelijk van bouwstijl, locatie en weersomstandigheden (veel- of geen winterstormen) of een tussentijdse controle noodzakelijk is.

Permanente voorzieningen

14. Als door de werkzaamheden (potentiële) verblijfplaatsen van vleermuizen verloren gaan. Voor alle verblijfplaatsen die verloren gaan dienen alternatieve en permanente verblijfplaatsen gerealiseerd te worden. In principe kunnen dit inbouwkasten zijn. Echter dient altijd in overleg met de stadsecoloog(-buitendienst) te worden bepaald of er mogelijkheden zijn om bestaande verblijven te behouden of nieuwe verblijven te realiseren met maatwerk.
15. Naast de mogelijke maatwerkoplossingen kunnen – in overleg met de stadsecoloog(-buitendienst) inbouwkasten worden toegepast.
16. Het aantal en type te plaatsen voorzieningen varieert afhankelijk van de hoeveelheid verblijven die verloren gaan, de bouwstijl, de locatie binnen de Gildewijk en de initiatiefnemer. Tijdens de melding en het startoverleg (maatregel 1 en 2) krijgt de initiatiefnemer (en de uitvoerder) te horen hoe-, waar-, en welke voorzieningen gerealiseerd moeten worden. In bijlage 8 van het SMP is de volledige mitigatiekaart van het SMP opgenomen. De permanente voorzieningen dienen voltooid te zijn bij afronding van de werkzaamheden.
17. Woningbouwcorporatie Poort6 financiert zelf de permanente voorzieningen. Particuliere woningeigenaren en VvE's worden ondersteund door gemeente Gorinchem: bijvoorbeeld door middel van het leveren van gratis inbouwkasten en/of advies en ondersteuning om maatwerk mitigatie te realiseren. Tijdens het melden van de werkzaamheden (zie maatregel 1) zal de gemeente Gorinchem informeren welke mogelijkheden er bestaan voor het betreffende project.

Maatregelen algemene broedvogels en zorgplicht

Algemene broedvogels

18. Nesten van inheemse broedvogels zijn beschermd zolang zij in gebruik zijn om te broeden. Dit houdt in dat broedende vogels niet verstoord mogen worden en dat nesten die in gebruik zijn niet verwijderd mogen worden. De grootste kans op broedgevallen treedt op in het voorjaar en de zomerperiode, globaal van maart tot en met augustus. Geadviseerd wordt om zoveel als mogelijk buiten dit zogenaamde broedseizoen te werken.
19. Indien er toch werkzaamheden uitgevoerd worden binnen broedseizoen, kan in eerste instantie overwogen worden om aanwezige potentiële nestlocaties binnen projectgebied te ontmoedigen buiten het broedseizoen (het broedseizoen loopt globaal van maart tot en met augustus), zodat algemene broedvogels hier niet in gaan broeden. Het ontmoedigen van potentiële nestlocaties is maatwerk en dient altijd begeleid te worden door een deskundig ecooloog.
20. Indien het ontmoedigen van de bebouwing voorafgaand aan het broedseizoen niet voldoende is om de bebouwing broedvogelvrij te houden, dienen broedvogelinspecties uitgevoerd te worden als werkzaamheden uitgevoerd worden tijdens het broedseizoen. Hiermee wordt beoordeeld of de werkzaamheden doorgang kunnen vinden. De broedvogelinspectie wordt kort voorafgaand aan het werk uitgevoerd. De werkzaamheden kunnen starten na vrijgave van de ecooloog. Voor langdurige werkzaamheden kan het nodig zijn om periodiek (bijvoorbeeld wekelijks, afhankelijk van de situatie en te bepalen door de ecooloog) het werkgebied te inspecteren.

21. Indien tijdens de werkzaamheden nesten van vogels worden aangetroffen, worden de werkzaamheden direct gestopt en wordt contact opgenomen met een deskundig ecooloog. Vervolgens wordt gehandeld conform box 1.

Box 1: Werkwijze bij aanwezigheid van broedende vogels

- De opdrachtgever en uitvoerder worden op de hoogte gebracht van de locatie.
- Via de uitvoerder wordt het personeel op de locatie op de hoogte gebracht.
- Na het markeren worden de nesten niet meer gestoord.
- Het nest wordt na het ontdekken gevolgd (monitoren). Hierbij wordt gelet op aanwezigheid van broedende of alarmerende ouders. Het monitoren gebeurt van een afstand met behulp van verrekijker (telescoop).
- Gedurende de broedperiode mag in de directe omgeving van het nest niet gewerkt worden. De afstand en periode worden per situatie door een deskundige bepaald.
- Nadat de jonge kuikens het nest hebben verlaten wordt doorgaans het nest niet meer gebruikt. Na het verlaten van het nest kunnen de werkzaamheden hervat worden.

(Specifieke) zorgplicht

22. Indien tijdens de werkzaamheden ook groen wordt verwijderd, zijn mogelijk extra maatregelen van toepassing. Zie hiervoor: **WP 8 – Werkzaamheden aan het groen.**
23. Lichtverstoring van vleermuizen in de nacht dient zoveel als mogelijk voorkomen te worden. Bouwverlichting mag niet direct gericht zijn op locaties in de omgeving waar tijdelijke vleermuiskasten zijn geplaatst, op groenstructuren (bomenrijen en parken), op watergangen en oevers of op omringende bebouwing die geen onderdeel is van het complex waar op dat moment gewerkt wordt. Lichtverstoring kan voorkomen worden door verlichting goed te richten en/of door vleermuisvriendelijke verlichting (amberkleurig) in te zetten.
24. Onnodige verstoring door betreding, licht en geluid van terreinen, waar planten en dieren (kunnen) verblijven wordt voorkomen. Rommelhoekjes blijven behouden, tenzij deze ten behoeve van de werkzaamheden verwijderd moeten worden. In dat geval wordt rustig en voorzichtig gewerkt, opdat dieren die zich eventueel schuilhouden in dergelijke structuren de kans krijgen om te vluchten.
25. Werkpaden en werkomgeving worden zo beperkt mogelijk gehouden. Hierbij wordt zo min mogelijk groen aangetast. Het aantasten van groen dient besproken te worden met de Stadsecoloog van de gemeente Gorinchem.
26. Het uitvoerend personeel dient alert te zijn op het verschijnen van dieren in het projectgebied. Aangetroffen dieren worden niet opzettelijk overreden, bedolven of gedood.
27. Wanneer niet eerder genoemde zwaar beschermde soorten worden aangetroffen in het projectgebied dient onverwijld contact op te worden genomen met de stadsecoloog(-buitendienst). Een deskundig ecooloog kan bepalen welke vervolgstappen dienen te worden genomen om overtreding van de Wet natuurbescherming en Omgevingswet te voorkomen.
28. Bij wijzigingen van de werkwijze, de begrenzing van het projectgebied of planning dient contact op te worden genomen met de stadsecoloog. In overleg dient te worden bepaald of andere maatregelen nodig zijn. Eventueel kan gemotiveerd worden afgeweken van het ecologisch werkprotocol. Een dergelijke afwijking dient schriftelijk te worden vastgelegd in het logboek.

6 WP 5: Reinigen gevels, herstellen voegwerk en schilderen

6.1 Omschrijving werkzaamheden

Dit betreft kleinschalige werkzaamheden waarbij onderhoud wordt uitgevoerd aan gevels. Dit onderhoud kan bestaan uit schilderen, gevelreiniging met zandstralen of hogedruk, voegwerkherstel en impregneren. Dit betreft regulier, planmatig onderhoud, waarbij elementen zoals daken, spouwmuren en boeiboorden behouden blijven. Voor het uitvoeren van deze werkzaamheden is het vaak noodzakelijk om steigers te plaatsen, soms kan een deel van de werkzaamheden met een hoogwerker uitgevoerd worden.

Deze werkzaamheden (planmatig onderhoud) leiden over het algemeen niet tot verlies van verblijfplaatsen van vleermuizen en nesten van gierzwaluw en huismus. Wel kan tijdelijke verstoring optreden. Om de verstoring tot een minimum te beperken dienen de maatregelen in onderhavig werkprotocol gehanteerd te worden.

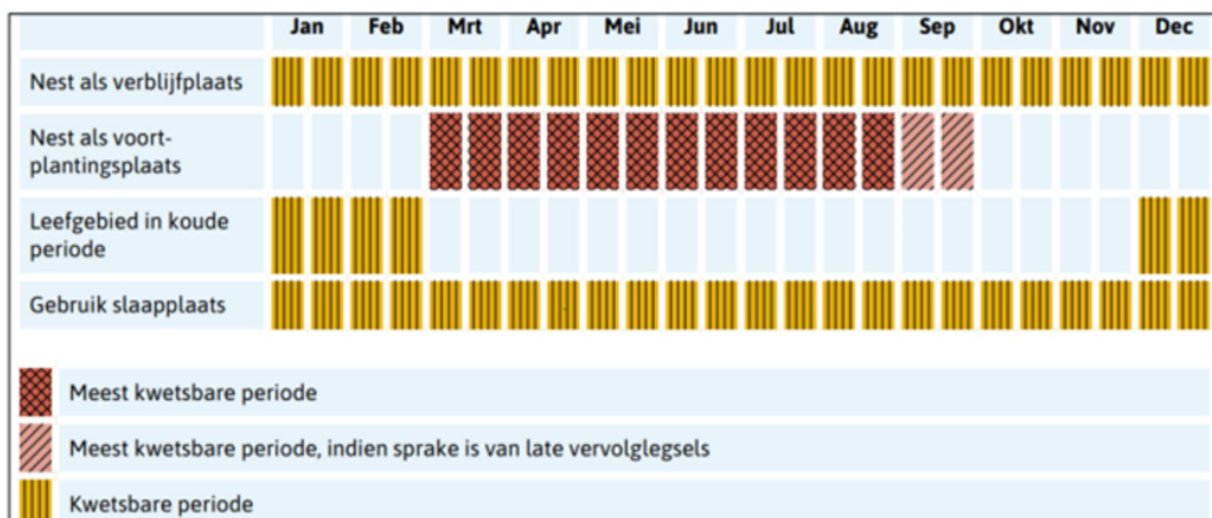
6.2 Maatregelen

Algemene maatregelen

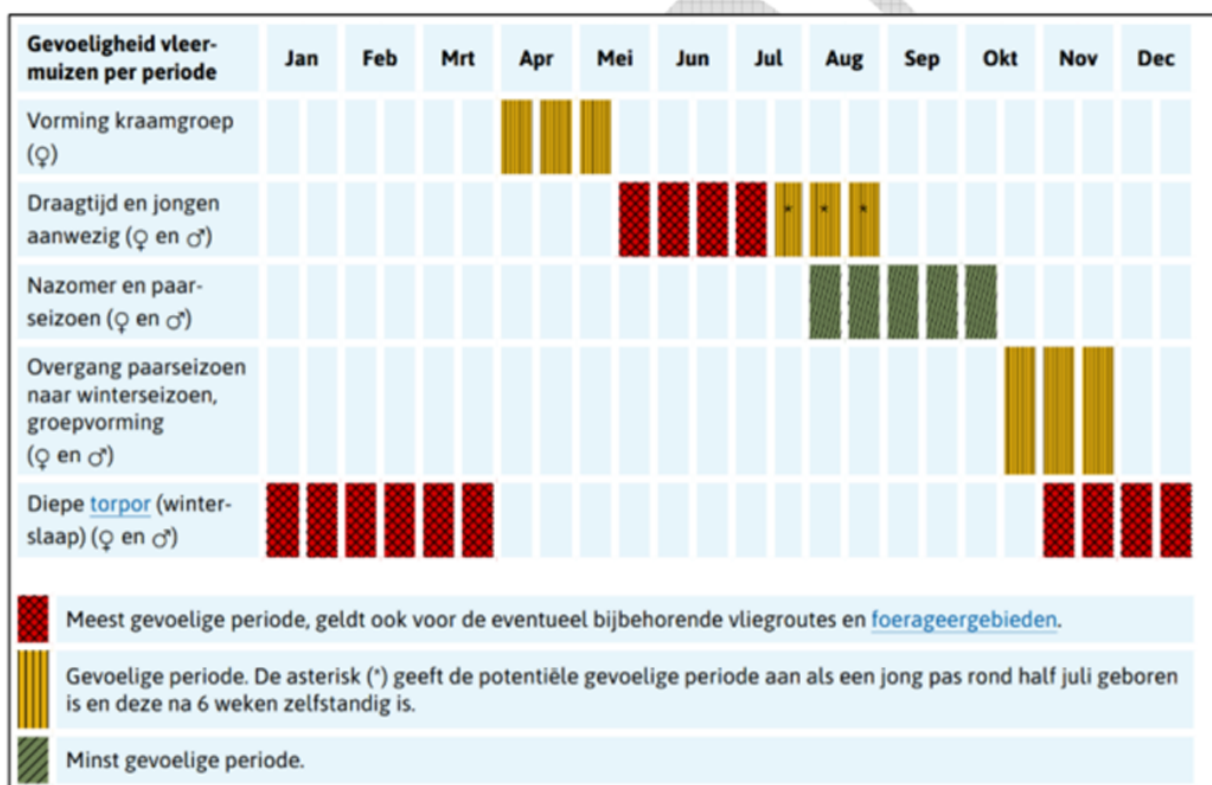
1. In eerste instantie dienen de werkzaamheden gemeld te worden bij de stadsecoloog van de gemeente Gorinchem.
2. Zodra er vanuit de gemeente Gorinchem 'groen licht' is gegeven voor aanvang werkzaamheden, dient een startoverleg te worden gevoerd met de uitvoerende partijen en een deskundig ecooloog (stadsecoloog-buitendienst of extern ecooloog), opdat de inhoud van het ecologisch werkprotocol helder is voor en bekend is bij het uitvoerend personeel.
3. Na het startoverleg, en gedurende de hele duur van de werkzaamheden, wordt een **logboek** bijgehouden waar alle bijzonderheden op het gebied van ecologische begeleiding en flora en fauna worden bijgehouden. Dit wordt bijgehouden door de betrokken ecooloog, in samenwerking met de projectleider of particuliere vertegenwoordiger van het betreffende complex waar gewerkt wordt. Dit logboek wordt periodiek (minimaal één keer per kwartaal) gedeeld met de Stadsecoloog gemeente Gorinchem en/of de Projectmedewerker Warmtenet Gorinchem). In dit logboek dient minimaal het volgende gerapporteerd te worden:
 - Meest recente planning werkzaamheden en update voortgang werkzaamheden.
 - Overige zaken: logboeken met foto's, ecologische onderbouwing van keuzes en meldingen aan handhaving en bevoegd gezag.De stadsecoloog is na ontvangst van het periodieke logboek verantwoordelijk voor het invoeren van deze aangeleverde informatie in het administratiesysteem van de gemeente Gorinchem (link: [dashboard](#)).
4. Tijdens de uitvoering van de werkzaamheden dient de verleende ontheffing en het ecologisch werkprotocol op locatie aanwezig te zijn. Op verzoek dient deze te worden getoond aan de daartoe bevoegde toezichthouders of opsporingsambtenaren

Verstoring voorkomen vleermuizen, huismus en gierzwaluw

5. Om verstoring van vleermuizen, huismus en gierzwaluw zoveel als mogelijk te voorkomen wordt geadviseerd om in eerste instantie zoveel mogelijk buiten de kwetsbare perioden van de soorten te werken (zie Afbeelding 9 tot en met Afbeelding 11). Tijdens het aanmelden van de werkzaamheden en het startoverleg (maatregelen 1 en 2) zult u te horen krijgen welke soorten aanwezig zijn of verwacht kunnen worden binnen het complex waar u regulier onderhoud uit wilt voeren. U krijgt advies over welke periode het meest geschikt is voor uitvoering van de werkzaamheden.

Afbeelding 9: kwetsbare perioden huismus. Bron: BIJ12 (2023) Kennisdocument Huismus Versie 2.1, februari 2023.

Afbeelding 10: kwetsbare perioden gewone dwergvleermuis: ook grotendeels toepasbaar op andere soorten vleermuizen. Bron: BIJ12 (2024) Kennisdocument Gewone dwergvleermuis Versie 2.0, april 2024.

Afbeelding 11: kwetsbare perioden gierzwaluw. Bron: BIJ12 (2023) Kennisdocument Gierzwaluw Versie 2.0, juli 2023.

- Indien wél gewerkt wordt tijdens kwetsbare perioden (zie Afbeelding 9 tot en met Afbeelding 11) van vleermuizen, huismus en/of gierzwaluw is het vooral van belang dat invliegopeningen naar verblijven en nesten niet geblokkeerd worden door steigers. Voorbeelden van geschikte invliegopeningen zijn open stootvoegen, kantpannen bij kopgevels, ventilatieroosters, dakranden, kieren bij boelboorden en onderste rij dakpannen (bij de dakgoot). Deze mogen niet geblokkeerd worden door het frame van de steigers zelf of door doeken die aan de steigers bevestigd worden. De stadsecoloog-buitendienst kan adviseren hoe de steigers het beste geplaatst kunnen worden.
- Het dichtten van stootvoegen valt niet onder *voegwerkherstel*. Het afdichten van stootvoegen is dan ook niet toegestaan indien gewerkt wordt met onderhavig werkprotocol. Ook andere, voor vleermuizen geschikte openingen, mogen niet zomaar dichtgemaakt worden. Dit betreft alle scheuren, gaten en kieren breder dan 9 mm en dieper dan 50 mm. Als het wel nodig is om een dergelijke opening te dichtten, dient contact opgenomen te worden met de stadsecoloog(-buitendienst). Die zal beoordelen welke aanvullende maatwerk maatregelen nodig zijn.
- Indien regulier onderhoud uitgevoerd wordt tijdens het broedseizoen van huismus en gierzwaluw (globaal maart tot en met augustus) dient het werkgebied voorafgaand aan de werkzaamheden vrijgegeven te zijn op broedvogels. Dit door middel van een broedvogelinspectie uitgevoerd door een deskundig ecooloog kort voorafgaand aan het werk. Dit kan gecombineerd worden met de broedvogelinspectie voor algemene broedvogels (zie maatregel 10). De ecooloog zal voorts bepalen of de voorgenomen werkzaamheden wel-, niet-, of met voorwaarden plaats kan vinden. Een voorwaarde is bijvoorbeeld niet werken binnen een bepaalde afstand tot een bezet nest van huismus of gierzwaluw. Deze afstand wordt bepaald door de ecooloog tijdens de broedvogelinspectie.

Maatregelen algemene broedvogels en zorgplicht

Algemene broedvogels

- Nesten van inheemse broedvogels zijn beschermd zolang zij in gebruik zijn om te broeden. Dit houdt in dat broedende vogels niet verstoord mogen worden en dat nesten die in gebruik zijn niet verwijderd mogen worden. De grootste kans op broedgevallen treedt op in het voorjaar en de zomerperiode, globaal van maart tot en met augustus. Geadviseerd wordt om zoveel als mogelijk buiten dit zogenaamde broedseizoen te werken.
- Indien er toch werkzaamheden uitgevoerd worden binnen broedseizoen, kan in eerste instantie overwogen worden om aanwezige potentiële nestlocaties binnen projectgebied te ontmoedigen buiten het broedseizoen (het broedseizoen loopt globaal van maart tot en met augustus), zodat algemene broedvogels hier niet in gaan broeden. Het ontmoedigen van potentiële nestlocaties is maatwerk en dient altijd begeleid te worden door een deskundig ecooloog.
- Indien het ontmoedigen van de bebouwing voorafgaand aan het broedseizoen niet voldoende is om de bebouwing broedvogelvrij te houden, dienen broedvogelinspecties uitgevoerd te worden als werkzaamheden uitgevoerd worden tijdens het broedseizoen. Hiermee wordt beoordeeld of de werkzaamheden doorgang kunnen vinden. De broedvogelinspectie wordt kort voorafgaand aan het werk uitgevoerd. De werkzaamheden kunnen starten na vrijgave van de ecooloog. Voor langdurige werkzaamheden kan het nodig zijn om periodiek (bijvoorbeeld wekelijks, afhankelijk van de situatie en te

bepalen door de ecooloog) het werkgebied te inspecteren.

11. Indien tijdens de werkzaamheden nesten van vogels worden aangetroffen, worden de werkzaamheden direct gestopt en wordt contact opgenomen met een deskundig ecooloog. Vervolgens wordt gehandeld conform box 1.

Box 1: Werkwijze bij aanwezigheid van broedende vogels

- De opdrachtgever en uitvoerder worden op de hoogte gebracht van de locatie.
- Via de uitvoerder wordt het personeel op de locatie op de hoogte gebracht.
- Na het markeren worden de nesten niet meer gestoord.
- Het nest wordt na het ontdekken gevolgd (monitoren). Hierbij wordt gelet op aanwezigheid van broedende of alarmerende ouders. Het monitoren gebeurt van een afstand met behulp van verrekijker (telescoop).
- Gedurende de broedperiode mag in de directe omgeving van het nest niet gewerkt worden. De afstand en periode worden per situatie door een deskundige bepaald.
- Nadat de jonge kuikens het nest hebben verlaten wordt doorgaans het nest niet meer gebruikt. Na het verlaten van het nest kunnen de werkzaamheden hervat worden.

(Specifieke) Zorgplicht

29. Indien tijdens de werkzaamheden ook groen wordt verwijderd, zijn mogelijk extra maatregelen van toepassing. Zie hiervoor: **WP 8 – Werkzaamheden aan het groen.**
30. Lichtverstoring van vleermuizen in de nacht dient zoveel als mogelijk voorkomen te worden. Bouwverlichting mag niet direct gericht zijn op locaties in de omgeving waar tijdelijke vleermuiskasten zijn geplaatst, op groenstructuren (bomenrijen en parken), op watergangen en oevers of op omringende bebouwing die geen onderdeel is van het complex waar op dat moment gewerkt wordt. Lichtverstoring kan voorkomen worden door verlichting goed te richten en/of door vleermuisvriendelijke verlichting (amberkleurig) in te zetten.
31. Onnodige verstoring door betreding, licht en geluid van terreinen, waar planten en dieren (kunnen) verblijven wordt voorkomen. Rommelhoekjes blijven behouden, tenzij deze ten behoeve van de werkzaamheden verwijderd moeten worden. In dat geval wordt rustig en voorzichtig gewerkt, opdat dieren die zich eventueel schuilhouden in dergelijke structuren de kans krijgen om te vluchten.
32. Werkpaden en werkomgeving worden zo beperkt mogelijk gehouden. Hierbij wordt zo min mogelijk groen aangetast. Het aantasten van groen dient besproken te worden met de Stadsecoloog van de gemeente Gorinchem.
33. Het uitvoerend personeel dient alert te zijn op het verschijnen van dieren in het projectgebied. Aangetroffen dieren worden niet opzettelijk overreden, bedolven of gedood.
34. Wanneer niet eerder genoemde zwaar beschermde soorten worden aangetroffen in het projectgebied dient onverwijld contact op te worden genomen met de stadsecoloog(-buitendienst). Een deskundig ecooloog kan bepalen welke vervolgstappen dienen te worden genomen om overtreding van de Wet natuurbescherming en Omgevingswet te voorkomen.
35. Bij wijzigingen van de werkwijze, de begrenzing van het projectgebied of planning dient contact op te worden genomen met de stadsecoloog. In overleg dient te worden bepaald of andere maatregelen nodig zijn. Eventueel kan gemotiveerd worden afgeweken van het ecologisch werkprotocol. Een dergelijke afwijking dient schriftelijk te worden vastgelegd in het logboek.

7 WP 6: Ingreep aan de gevel

7.1 Omschrijving werkzaamheden

Onder dit werkprotocol vallen alle werkzaamheden waarbij de gevel verandert. Te denken valt aan werkzaamheden zoals het realiseren van een aanbouw, het aanbrengen van een extra raam, het aanbrengen van dakgootbekisting, enz. Hierdoor kunnen vleermuizen, gierzwaluwen en huismussen worden verstoord. Ook kunnen verblijfplaatsen en nesten permanent verloren gaan als de nieuwe constructie geen toegang meer biedt tot achterliggende ruimtes voor vleermuizen, gierzwaluwen en huismussen. Het langdurig plaatsen van steigers kan ook leiden tot verstoring (blokkering) van verblijfplaatsen van vleermuizen, gierzwaluwen en huismussen.

Om de verstoring tot een minimum te beperken dienen de maatregelen in onderhavig werkprotocol gehanteerd te worden. Indien verblijfplaatsen (mogelijk) verloren gaan dienen permanente voorzieningen gerealiseerd te worden.

7.2 Maatregelen

Algemene maatregelen

1. In eerste instantie dienen de werkzaamheden gemeld te worden bij de stadsecoloog van gemeente Gorinchem. De aanmeldprocedure is identiek voor zowel projecten waarvan Poort6 de initiatiefnemer is, als voor particuliere initiatieven. De gemeente Gorinchem geeft hierna – tijdens een overleg - terugkoppeling met de volgende informatie:

- Welke ecologische werkprotocollen gehanteerd dienen te worden.
- Periode waarin de bebouwing ongeschikt gemaakt kan worden (op basis van de minst kwetsbare periode van de aangetroffen/verwachte soorten en de wachtlijst);
- Wanneer de geplande werkzaamheden uiterlijk afgerond dienen te zijn (inclusief aanbrengen natuurinclusieve voorzieningen).
- Welke permanente voorzieningen gerealiseerd dienen te worden.
- Welke overige eisen van toepassing zijn (bijhouden logboek, meldingen enz.).

Deze afspraken worden opgenomen in het digitale administratiesysteem en voor particulieren, VvE's en projectontwikkelaars vastgelegd in een overeenkomst met gemeente Gorinchem.

2. Zodra er vanuit de gemeente Gorinchem 'groen licht' is gegeven voor aanvang werkzaamheden, dient een startoverleg te worden gevoerd met de uitvoerende partijen en een deskundig ecooloog (stadsecoloog-buitendienst of extern ecooloog), opdat de inhoud van het ecologisch werkprotocol helder is voor en bekend is bij het uitvoerend personeel.

3. Na het startoverleg, en gedurende de gehele duur van de werkzaamheden, wordt een **logboek** bijgehouden waar alle bijzonderheden op het gebied van ecologische begeleiding en flora en fauna worden bijgehouden. Dit wordt bijgehouden door de betrokken ecooloog, in samenwerking met de projectleider of particuliere vertegenwoordiger van het betreffende complex waar gesloopt wordt. Dit logboek wordt periodiek (minimaal één keer per kwartaal) gedeeld met de stadsecoloog van gemeente Gorinchem. In dit logboek dient minimaal het volgende gerapporteerd te worden:

- Meest recente planning werkzaamheden en update voortgang werkzaamheden.
- Voortgang van het realiseren van de permanente voortplantings- en rustplaatsen binnen het complex voor vleermuizen en/of huismus en gierzwaluw.
- Overige zaken: fotoverslag, ecologische onderbouwing van keuzes en meldingen aan handhaving en bevoegd gezag.

De stadsecoloog is na ontvangst van het periodieke logboek verantwoordelijk voor het invoeren van deze aangeleverde informatie in het administratiesysteem van de gemeente Gorinchem (link: [dashboard](#)).

4. Tijdens de uitvoering van de werkzaamheden dienen de verleende ontheffing (en indien van toepassing de toestemming van gemeente Gorinchem om onder de ontheffing van gemeente Gorinchem te werken) en het ecologisch werkprotocol op locatie aanwezig te zijn. Op verzoek dienen deze te worden getoond aan de daartoe bevoegde toezichthouders of opsporingsambtenaren.

Verstoring voorkomen of ongeschikt maken bebouwing

5. Na het aanmelden van de werkzaamheden, beoordeelt de stadsecoloog(-buitendienst) in hoeverre het veranderen van de gevelindeling leidt tot verstoring van vleermuizen, gierzwaluw en huismus en/of vernieling van verblijven of nesten. Dit zal afhangen van de omvang van de ingreep en de (potentiële) aanwezigheid van vleermuizen, huismus en gierzwaluw in de delen van de bebouwing waaraan gewerkt wordt. Een veldbezoek kan onderdeel zijn van deze beoordeling. De te nemen maatregelen verschillen afhankelijk van de conclusie.

Geen potentie voor vleermuizen, huismus of gierzwaluw in het werkgebied

6. Indien uit de inspectie blijkt dat de gevel(s) waar gewerkt wordt ongeschikt zijn als verblijfplaats voor vleermuizen, huismus en gierzwaluw, is het niet noodzakelijk om deze gevels voorafgaand aan de werkzaamheden ongeschikt te maken.

Wel potentie voor vleermuizen, huismus of gierzwaluw in het werkgebied

7. Indien uit de inspectie blijkt dat de gevels waar gewerkt wordt geschikt zijn als verblijfplaats of nest voor vleermuizen, huismus en/of gierzwaluw, dan dienen deze delen voorafgaand aan de start van de werkzaamheden ongeschikt gemaakt te worden. Dit om te voorkomen dat vleermuizen en/of vogels aanwezig zijn in de verblijfplaatsen en/of nesten tijdens uitvoering van de werkzaamheden. Het ongeschikt maken dient te worden uitbesteed aan een bureau dat deskundige ecologische begeleiding verzorgt of aan de stadsecoloog-buitendienst.
8. Met betrekking tot ongeschikt maken van gebouwen voor vleermuizen en vogels voorafgaand aan de werkzaamheden slopen zijn drie scenario's mogelijk, samengevat in Tabel 8. Tijdens het startoverleg zal aangegeven worden welk scenario van toepassing is voor de betreffende locatie waar gewerkt wordt. Er mag niet afgeweken worden van deze periodes.

Tabel 8: periodes ongeschikt maken bebouwing voor vleermuizen, huismus en gierzwaluw

Aanwezige/verwachte beschermde elementen in het gebouw waar gewerkt wordt	Periode uitvoering ongeschikt maken	Werk moet afgerond zijn vóór:
Kraamverblijfplaatsen en/of massawinterverblijfplaatsen gewone dwergvleermuis	Ongeschikt maken kan alleen in de periode augustus/september.	Opvolgend kraamseizoen (binnen c. 7 maanden)*.
Nesten van huismus en/of gierzwaluw	Ongeschikt maken kan alleen in de periode september/oktober	Eerstvolgende maart (binnen c. 5 maanden)*.
Alle overige locaties	Ongeschikt maken mag maximaal 1,5 maand voor aanvang van de werkzaamheden, binnen de periode april tot en met oktober. Indien werk in de winter (november tot en met maart) zal starten, dan dient ongeschikt gemaakt te worden in oktober.	

* Bij langdurigere werkzaamheden dient in overleg met de Stadsecoloog bepaald te worden hoe de bebouwing langdurig 'natuurvrij' kan blijven.

9. Bij het ongeschikt maken kan gebruik gemaakt worden van exclusion flaps, en in sommige gevallen van weringsborstels, vul/rondschuim zonder plakranden en/of compriband. Het gebruik van purschuim, glaswol, netten of doek is niet toegestaan.

Afbeelding 12: exclusion flap
(bron: Unitura)

Afbeelding 13: weringsborstels
(bron: Unitura)

Afbeelding 14: vul/rondschuim zonder
plakranden (bron: Unitura).

10. Indien invliegopeningen met elkaar in verbinding staan dient per strekkende meter tenminste één van deze openingen ongeschikt gemaakt te worden met behulp van een exclusion flap. De overige openingen binnen die meter mogen ongeschikt gemaakt worden met behulp van weringsborstels, compriband of vul-/rondschuim zonder plakranden. Bij twijfel over de juiste werkwijze dient altijd contact opgenomen te worden met de stadsecoloog(-buitendienst).
11. Alle gevels (inclusief dakranden) binnen het werkgebied dienen ongeschikt gemaakt te worden als verblijfplaats of nestplaats. Ten behoeve van het ongeschikt maken mogen geen vaste steigers worden neergezet, maar dient te worden gewerkt met hoogwerkers, ladders of bijvoorbeeld verrijdbare steigers, opdat uitvliegopeningen vrij van blokkades blijven.
12. Om vleermuizen redelijkerwijs de mogelijkheid te geven om de verblijfplaats te verlaten voordat met de werkzaamheden wordt gestart, dienen de exclusion flaps gedurende minimaal vijf aaneengesloten dagen te worden ingezet. Gedurende tenminste drie opvolgende nachten dienen de weersomstandigheden gunstig te zijn (minimaal 8 graden, maximaal motregen en een windkracht van minder dan 5 Bft) en deze dienen door de ecologisch deskundige te worden opgenomen in het logboek.
13. Na het ongeschikt maken, en voorafgaand aan de werkzaamheden, dient een controlebezoek te worden uitgevoerd door de ecologisch deskundige met behulp van een batdetector om de aanwezigheid van vleermuizen in de bebouwing uit te sluiten, alvorens het plangebied wordt vrijgegeven. Hiervan dient verslag te worden gedaan in het logboek.
14. De werkzaamheden kunnen starten na vrijgave van de bebouwing door een deskundig ecooloog. Het plaatsen van permanente steigers langs alle gevels (voorbereidend werk) is ook pas mogelijk als de gebouwen vrijgegeven zijn door een deskundig ecooloog. Het opbouwen van een deel van de steigers (voordat de gebouwen vrijgegeven zijn) is wel mogelijk indien invliegopeningen niet geblokkeerd worden. Dit is echter maatwerk en moet overlegd worden met een deskundig ecooloog. Geadviseerd wordt om pas te starten met steigers opbouwen als de gebouwen volledig vrijgegeven zijn.
15. Indien ongeschikt wordt gemaakt gedurende augustus, september of oktober van een bepaald jaar (zie Tabel 8) voor werkzaamheden die pas maanden later in de winter starten (bijvoorbeeld januari/februari) is het mogelijk noodzakelijk om tussentijds te controleren of de bebouwing nog ongeschikt is. Te denken valt aan controle van functionaliteit van de geplaatste exclusion flaps, weringsborstels en vulschuim, en indien nodig directe reparatie van deze elementen. De stadsecoloog bepaalt, afhankelijk van bouwstijl, locatie en weersomstandigheden (veel- of geen winterstormen) of een tussentijdse controle noodzakelijk is.

Permanente voorzieningen

16. Voor alle verblijfplaatsen die verloren gaan dienen alternatieve en permanente verblijfplaatsen gerealiseerd te worden. In principe kunnen dit inbouwkasten zijn. Echter dient altijd in overleg met de stadsecoloog(-buitendienst) te worden bepaald of bestaande verblijven en/of behouden kunnen blijven middels maatwerk,

of dat er nieuwe alternatieven kunnen worden gerealiseerd middels maatwerk. Een voorbeeld van maatwerk is het aanbrengen van een nieuwe windveer, gootbekisting of boeiboord met een ruwe achterzijde en tenminste 2 centimeter ruimte tussen constructiedeel en gevel.

17. Naast het mogelijke maatwerk worden – in overleg met de stadsecoloog(-buitendienst) – inbouwkasten toegepast.
18. Het aantal en type te plaatsen voorzieningen varieert afhankelijk van de hoeveelheid verblijven die verloren gaan, de bouwstijl, de locatie binnen de Gildewijk en de initiatiefnemer. Tijdens de melding en het startoverleg (maatregel 1 en 2) krijgt de initiatiefnemer (en de uitvoerder) te horen hoe-, waar-, en welke voorzieningen gerealiseerd moeten worden. In bijlage 8 van het SMP is de volledige mitigatiekaart van het SMP opgenomen. De permanente voorzieningen dienen voltooid te zijn bij afronding van de werkzaamheden.
19. Woningbouwcorporatie Poort6 financiert zelf de permanente voorzieningen. Particuliere woningeigenaren en VvE's worden ondersteund door gemeente Gorinchem: bijvoorbeeld door middel van het leveren van gratis inbouwkasten en/of advies en ondersteuning om maatwerk mitigatie te realiseren. Tijdens het melden van de werkzaamheden (zie maatregel 1) zal de gemeente Gorinchem informeren welke mogelijkheden er bestaan voor het betreffende project.

Maatregelen algemene broedvogels en zorgplicht

Algemene broedvogels

19. Nesten van inheemse broedvogels zijn beschermd zolang zij in gebruik zijn om te broeden. Dit houdt in dat broedende vogels niet verstoord mogen worden en dat nesten die in gebruik zijn niet verwijderd mogen worden. De grootste kans op broedgevallen treedt op in het voorjaar en de zomerperiode, globaal van maart tot en met augustus. Geadviseerd wordt om zoveel als mogelijk buiten dit zogenaamde broedseizoen te werken.
20. Indien er toch werkzaamheden uitgevoerd worden binnen broedseizoen, kan in eerste instantie overwogen worden om aanwezige potentiële nestlocaties binnen projectgebied te ontmoedigen buiten het broedseizoen (het broedseizoen loopt globaal van maart tot en met augustus), zodat algemene broedvogels hier niet in gaan broeden. Het ontmoedigen van potentiële nestlocaties is maatwerk en dient altijd begeleid te worden door een deskundig ecooloog.
21. Indien het ontmoedigen van de bebouwing voorafgaand aan het broedseizoen niet voldoende is om de bebouwing broedvogelvrij te houden, dienen broedvogelinspecties uitgevoerd te worden als werkzaamheden uitgevoerd worden tijdens het broedseizoen. Hiermee wordt beoordeeld of de werkzaamheden doorgang kunnen vinden. De broedvogelinspectie wordt kort voorafgaand aan het werk uitgevoerd. De werkzaamheden kunnen starten na vrijgave van de ecooloog. Voor langdurige werkzaamheden kan het nodig zijn om periodiek (bijvoorbeeld wekelijks, afhankelijk van de situatie en te bepalen door de ecooloog) het werkgebied te inspecteren.
22. Indien tijdens de werkzaamheden nesten van vogels worden aangetroffen, worden de werkzaamheden direct gestopt en wordt contact opgenomen met een deskundig ecooloog. Vervolgens wordt gehandeld conform box 1.

Box 1: Werkwijze bij aanwezigheid van broedende vogels

▪ De opdrachtgever en uitvoerder worden op de hoogte gebracht van de locatie.▪ Via de uitvoerder wordt het personeel op de locatie op de hoogte gebracht.▪ Na het markeren worden de nesten niet meer gestoord.▪ Het nest wordt na het ontdekken gevolgd (monitoren). Hierbij wordt gelet op aanwezigheid van broedende of alarmerende ouders. Het monitoren gebeurt van een afstand met behulp van verrekijker (telescoop).▪ Gedurende de broedperiode mag in de directe omgeving van het nest niet gewerkt worden. De afstand en periode worden per situatie door een deskundige bepaald.▪ Nadat de jonge kuikens het nest hebben verlaten wordt doorgaans het nest niet meer gebruikt. Na het verlaten van het nest kunnen de werkzaamheden hervat worden.

(Specifieke) Zorgplicht

23. Indien tijdens de werkzaamheden ook groen wordt verwijderd, zijn mogelijk extra maatregelen van toepassing. Zie hiervoor: **WP 8 – Werkzaamheden aan het groen.**
24. Lichtverstoring van vleermuizen in de nacht dient zoveel als mogelijk voorkomen te worden. Bouwverlichting mag niet direct gericht zijn op locaties in de omgeving waar tijdelijke vleermuiskasten zijn geplaatst, op groenstructuren (bomenrijen en parken), op watergangen en oevers of op omringende bebouwing die geen onderdeel is van het complex waar op dat moment gewerkt wordt. Lichtverstoring kan voorkomen worden door verlichting goed te richten en/of door vleermuisvriendelijke verlichting (amberkleurig) in te zetten.
25. Onnodige verstoring door betreding, licht en geluid van terreinen, waar planten en dieren (kunnen) verblijven wordt voorkomen. Rommelhoekjes blijven behouden, tenzij deze ten behoeve van de werkzaamheden verwijderd moeten worden. In dat geval wordt rustig en voorzichtig gewerkt, opdat dieren die zich eventueel schuilhouden in dergelijke structuren de kans krijgen om te vluchten.
26. Werkpaden en werkomgeving worden zo beperkt mogelijk gehouden. Hierbij wordt zo min mogelijk groen aangetast. Het aantasten van groen dient besproken te worden met de Stadsecoloog van de gemeente Gorinchem.
27. Het uitvoerend personeel dient alert te zijn op het verschijnen van dieren in het projectgebied. Aangetroffen dieren worden niet opzettelijk overreden, bedolven of gedood.
28. Wanneer niet eerder genoemde zwaar beschermde soorten worden aangetroffen in het projectgebied dient onverwijld contact op te worden genomen met de stadsecoloog(-buitendienst). Een deskundig ecooloog kan bepalen welke vervolgstappen dienen te worden genomen om overtreding van de Wet natuurbescherming en Omgevingswet te voorkomen.
29. Bij wijzigingen van de werkwijze, de begrenzing van het projectgebied of planning dient contact op te worden genomen met de stadsecoloog. In overleg dient te worden bepaald of andere maatregelen nodig zijn. Eventueel kan gemotiveerd worden afgeweken van het ecologisch werkprotocol. Een dergelijke afwijking dient schriftelijk te worden vastgelegd in het logboek.

8 WP 7: Ingreep aan het dak

8.1 Omschrijving werkzaamheden

Dit betreft werkzaamheden aan het dak, waarbij nieuwe elementen worden toegevoegd aan het dak, of meer dan 50% van het dakoppervlak wordt aangepakt. Te denken valt aan:

- Vervangen gehele dak;
- Vervangen of recht leggen dakpannen;
- Vervangen of rechtbuigen loodflappen;
- Vervangen panlatten;
- Vervangen dakbeschot of bebording;

Door deze werkzaamheden kunnen vleermuizen, gierzwaluwen en huismussen worden verstoord. Ook kunnen verblijfplaatsen en nesten permanent verloren. Het langdurig plaatsen van steigers ten behoeve van deze werkzaamheden kan ook leiden tot verstoring (blokkering) van verblijfplaatsen en nesten van vleermuizen, gierzwaluwen en huismussen.

Om de verstoring tot een minimum te beperken dienen de maatregelen in onderhavig werkprotocol gehanteerd te worden. Indien verblijfplaatsen of nesten verloren gaan dienen permanente voorzieningen gerealiseerd te worden voor de soorten. Om te voorkomen dat dieren bij uitvoering van de werkzaamheden worden gedood dienen de daken voorafgaand aan de werkzaamheden 'natuurvrij', oftewel 'ongeschikt', gemaakt te worden (zie 8.2).

8.2 Maatregelen

Algemene maatregelen

1. In eerste instantie dienen de werkzaamheden gemeld te worden bij de stadsecoloog van gemeente Gorinchem. De aanmeldprocedure is identiek voor zowel projecten waarvan Poort6 de initiatiefnemer is, als voor particuliere initiatieven. De gemeente Gorinchem geeft hierna – tijdens een overleg - terugkoppeling met de volgende informatie:
 - Welke ecologische werkprotocollen gehanteerd dienen te worden.
 - Periode waarin de bebouwing ongeschikt gemaakt kan worden (op basis van de minst kwetsbare periode van de aangetroffen/verwachte soorten en de wachtlijst);
 - Wanneer de geplande werkzaamheden uiterlijk afgerond dienen te zijn (inclusief aanbrengen natuurinclusieve voorzieningen).
 - Welke permanente voorzieningen gerealiseerd dienen te worden.
 - Welke overige eisen van toepassing zijn (bijhouden logboek, meldingen enz.).

Deze afspraken worden opgenomen in het digitale administratiesysteem en voor particulieren, VvE's en projectontwikkelaars vastgelegd in een overeenkomst met gemeente Gorinchem.

2. Zodra er vanuit de gemeente Gorinchem 'groen licht' is gegeven voor aanvang werkzaamheden, dient een startoverleg te worden gevoerd met de uitvoerende partijen en een deskundig ecooloog (stadsecoloog-buitendienst of extern ecooloog), opdat de inhoud van het ecologisch werkprotocol helder is voor en bekend is bij het uitvoerend personeel.
3. Na het startoverleg, en gedurende de gehele duur van de werkzaamheden, wordt een **logboek** bijgehouden waar alle bijzonderheden op het gebied van ecologische begeleiding en flora en fauna worden bijgehouden. Dit wordt bijgehouden door de betrokken ecooloog, in samenwerking met de projectleider of particuliere vertegenwoordiger van het betreffende complex waar gesloopt wordt. Dit logboek wordt periodiek (minimaal één keer per kwartaal) gedeeld met de stadsecoloog van gemeente Gorinchem. In dit logboek dient minimaal het volgende gerapporteerd te worden:
 - Meest recente planning werkzaamheden en update voortgang werkzaamheden.
 - Voortgang van het realiseren van de permanente voortplantings- en rustplaatsen binnen het complex voor vleermuizen en/of huismus en gierzwaluw.
 - Overige zaken: fotoverslag, ecologische onderbouwing van keuzes en meldingen aan handhaving en bevoegd gezag.

De stadsecoloog is na ontvangst van het periodieke logboek verantwoordelijk voor het invoeren van deze aangeleverde informatie in het administratiesysteem van de gemeente Gorinchem (link: [dashboard](#)).

4. Tijdens de uitvoering van de werkzaamheden dienen de verleende ontheffing (en indien van toepassing de toestemming van gemeente Gorinchem om onder de ontheffing van gemeente Gorinchem te werken) en het ecologisch werkprotocol op locatie aanwezig te zijn. Op verzoek dienen deze te worden getoond aan de daartoe bevoegde toezichthouders of opsporingsambtenaren.

Verstoring voorkomen of ongeschikt maken bebouwing

5. Voorafgaand aan de start van de dakwerkzaamheden dient het dak 'ongeschikt' gemaakt te worden voor vleermuizen en vogels. Dit om te voorkomen dat vleermuizen en/of vogels aanwezig zijn in de voormalige verblijfplaatsen en/of nesten tijdens uitvoering van de werkzaamheden. Het ongeschikt maken dient te worden uitbesteed aan een bureau dat deskundige ecologische begeleiding verzorgt of aan de stadsecoloog(-buitendienst).
6. Met betrekking tot ongeschikt maken van gebouwen voor vleermuizen en vogels voorafgaand aan het (na)-isoleren zijn drie scenario's mogelijk, samengevat in [Tabel 9](#). Tijdens het startoverleg zal aangegeven worden welk scenario van toepassing is voor de betreffende locatie waar gesloopt wordt. Er mag niet afgeweken worden van deze periodes.

Tabel 9: periodes ongeschikt maken bebouwing voor vleermuizen, huismus en gierzwaluw

Aanwezige/verwachte beschermde elementen in het gebouw waar gewerkt wordt aan dak	Periode uitvoering ongeschikt maken	Werk moet afgerond zijn vóór:
Kraamverblijfplaatsen en/of massawinterverblijfplaatsen gewone dwergvleermuis	Ongeschikt maken kan alleen in de periode augustus/september.	Opvolgend kraamseizoen (binnen c. 7 maanden)*.
Nesten van huismus en/of gierzwaluw	Ongeschikt maken kan alleen in de periode september/oktober	Eerstvolgende maart (binnen c. 5 maanden)*.
Alle overige locaties	Ongeschikt maken mag maximaal 1,5 maand voor aanvang van de werkzaamheden, binnen de periode april tot en met oktober. Indien werk in de winter (november tot en met maart) zal starten, dan dient ongeschikt gemaakt te worden in oktober.	

* Bij langdurigere werkzaamheden dient in overleg met de Stadsecoloog bepaald te worden hoe de bebouwing langdurig 'natuurvrij' kan blijven.

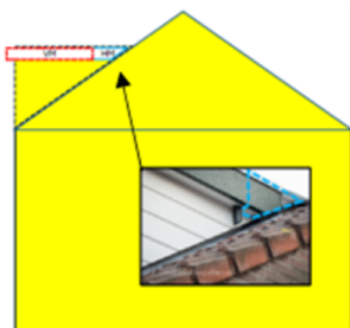
7. Bij het ongeschikt maken kan gebruik gemaakt worden van exclusion flaps, en in sommige gevallen van weringsborstels, vul/rondschuim zonder plakranden en/of compriband. Het gebruik van purschuim, glaswol, netten of doek is niet toegestaan.
8. Indien invliegopeningen met elkaar in verbinding staan dient per strekkende meter tenminste één van deze openingen ongeschikt gemaakt te worden met behulp van een exclusion flap. De overige openingen binnen die meter mogen ongeschikt gemaakt worden met behulp van weringsborstels, compriband of vul-/rondschuim zonder plakranden. Bij twijfel over de juiste werkwijze dient altijd contact opgenomen te worden met de stadsecoloog(-buitendienst).
9. Het gehele dak dient ongeschikt gemaakt te worden als verblijfplaats of nestplaats. Ten behoeve van het ongeschikt maken mogen geen vaste steigers worden neergezet, maar dient te worden gewerkt, met hoogwerkers, ladders of bijv. verrijdbare steigers, zodat uitvliegopeningen vrij van blokkades blijven.
10. Om vleermuizen redelijkerwijs de mogelijkheid te geven om de verblijfplaats te verlaten voordat met de werkzaamheden wordt gestart, dienen de exclusion flaps gedurende minimaal vijf aaneengesloten dagen te worden ingezet. Gedurende tenminste drie opvolgende nachten dienen de weersomstandigheden gunstig te zijn (minimaal 8 graden, maximaal motregen en een windkracht van minder dan 5 Bft) en deze

dienen door de ecologisch deskundige te worden opgenomen in het logboek.

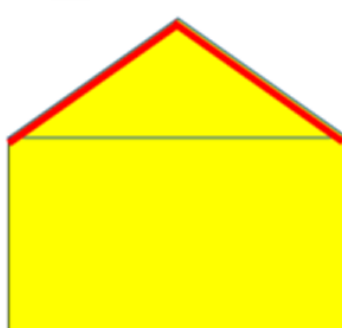
11. Na het ongeschikt maken, en voorafgaand aan de werkzaamheden, dient een controlebezoek te worden uitgevoerd door de ecologisch deskundige met behulp van een batdetector om de aanwezigheid van vleermuizen in de bebouwing uit te sluiten, alvorens het plangebied wordt vrijgegeven. Hiervan dient verslag te worden gedaan in het logboek.
12. De werkzaamheden kunnen starten na vrijgave van de bebouwing door een deskundig ecooloog. Het plaatsen van permanente steigers langs alle gevels (voorbereidend werk) is ook pas mogelijk als de gebouwen vrijgegeven zijn door een deskundig ecooloog. Het opbouwen van een deel van de steigers (voordat de gebouwen vrijgegeven zijn) is wel mogelijk indien invliegopeningen niet geblokkeerd worden. Dit is echter maatwerk en moet overlegd worden met een deskundig ecooloog. Geadviseerd wordt om pas te starten met steigers opbouwen als de gebouwen volledig vrijgegeven zijn.
13. Indien ongeschikt wordt gemaakt gedurende augustus, september of oktober van een bepaald jaar (zie Tabel 9) voor werkzaamheden die pas maanden later in de winter starten (bijvoorbeeld januari/februari) is het mogelijk noodzakelijk om tussentijds te controleren of de bebouwing nog ongeschikt is. Te denken valt aan controle van functionaliteit van de geplaatste exclusion flaps, weringsborstels en vulschuim, en indien nodig directe reparatie van deze elementen. De stadsecoloog bepaalt, afhankelijk van bouwstijl, locatie en weersomstandigheden (veel- of geen winterstormen) of een tussentijdse controle noodzakelijk is.

Permanente voorzieningen

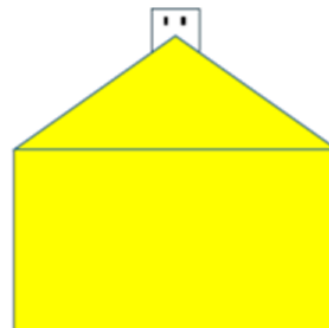
14. Ingrijpende werkzaamheden aan het dak kunnen leiden tot permanent verlies van (een deel van) de oorspronkelijke verblijfplaatsen van vleermuizen en nesten van huismus en/of gierzwaluw. Voor alle verblijfplaatsen die verloren gaan dienen alternatieve en permanente verblijfplaatsen gerealiseerd te worden. In principe kunnen dit inbouwkasten zijn. Echter is het wenselijk om altijd eerst, in overleg met een deskundig ecooloog, te overleggen of er mogelijkheden zijn om bestaande verblijven te behouden met maatwerk. Ook kunnen nieuwe maatwerk-verblijven gerealiseerd worden in de nieuwe situatie. Onderstaand zijn enkele voorbeelden opgenomen:
 - Bij plaatsen van een (nieuwe) dakkapel ruimte uitsparen in dakgootbekisting om een geschikte nestlocatie te creëren voor huismussen (zie blauwe arcering en voorbeeld in Afbeelding 15). Voor vleermuizen kan in deze situatie een ruimte (minimaal 2 centimeter breed) met ruwe achterzijde onder de gootbekisting gecreëerd worden (zie rode arcering in Afbeelding 15).
 - Plaatsen van een windveer in het nieuwe dak met ruwe achterzijde en achterliggende ruimte met tenminste 2,5 centimeter ruimte tussen windveer en muur, zie Afbeelding 16.
 - Indien de woning over een kopgevel mét een dubbelwandige schoorsteen direct erboven beschikt (die ook behouden kan blijven), kan de schoorsteen geschikt gemaakt worden voor vleermuizen door er stootvoegen in te slijpen van minimaal 1,5 centimeter breed (Afbeelding 17).

Afbeelding 15: realiseren van verblijven voor vleermuis (rood) en huismus (blauw) in een dakkapel.

Afbeelding 16: middels een windveer met achterliggende ruwe ruimte kan een nieuwe verblijfplaats gerealiseerd worden voor vleermuizen en vogels.

Afbeelding 17: dubbelwandige schoorsteen toegankelijk gemaakt voor vleermuizen middels aanbrengen van stootvoegen.

15. Naast de mogelijke maatwerkoplossingen worden – in overleg met de stadsecoloog(-buitendienst) – inbouwkasten toegepast.

16. Het aantal en type te plaatsen voorzieningen varieert afhankelijk van de hoeveelheid verblijven die verloren gaan, de bouwstijl, de locatie binnen de Gildewijk en de initiatiefnemer. Tijdens de melding en het startoverleg (maatregel 1 en 2) krijgt de initiatiefnemer (en de uitvoerder) te horen hoe-, waar-, en welke voorzieningen gerealiseerd moeten worden. In bijlage 8 van het SMP is de volledige mitigatiekaart van het SMP opgenomen. De permanente voorzieningen dienen voltooid te zijn bij afronding van de werkzaamheden.
17. Woningbouwcorporatie Poort6 financiert zelf de permanente voorzieningen. Particuliere woningeigenaren en VvE's worden ondersteund door gemeente Gorinchem: bijvoorbeeld door middel van het leveren van gratis inbouwkasten en/of advies en ondersteuning om maatwerk mitigatie te realiseren. Tijdens het melden van de werkzaamheden (zie maatregel 1) zal de gemeente Gorinchem informeren welke mogelijkheden er bestaan voor het betreffende project.

Maatregelen algemene broedvogels en zorgplicht

Algemene broedvogels

18. Nesten van inheemse broedvogels zijn beschermd zolang zij in gebruik zijn om te broeden. Dit houdt in dat broedende vogels niet verstoord mogen worden en dat nesten die in gebruik zijn niet verwijderd mogen worden. De grootste kans op broedgevallen treedt op in het voorjaar en de zomerperiode, globaal van maart tot en met augustus. Geadviseerd wordt om zoveel als mogelijk buiten dit zogenaamde broedseizoen te werken.
19. Indien er toch werkzaamheden uitgevoerd worden binnen broedseizoen, kan in eerste instantie overwogen worden om aanwezige potentiële nestlocaties binnen projectgebied te ontmoedigen buiten het broedseizoen (het broedseizoen loopt globaal van maart tot en met augustus), zodat algemene broedvogels hier niet in gaan broeden. Het ontmoedigen van potentiële nestlocaties is maatwerk en dient altijd begeleid te worden door een deskundig ecooloog.
20. Indien het ontmoedigen van de bebouwing voorafgaand aan het broedseizoen niet voldoende is om de bebouwing broedvogelvrij te houden, dienen broedvogelinspecties uitgevoerd te worden als werkzaamheden uitgevoerd worden tijdens het broedseizoen. Hiermee wordt beoordeeld of de werkzaamheden doorgang kunnen vinden. De broedvogelinspectie wordt kort voorafgaand aan het werk uitgevoerd. De werkzaamheden kunnen starten na vrijgave van de ecooloog. Voor langdurige werkzaamheden kan het nodig zijn om periodiek (bijvoorbeeld wekelijks, afhankelijk van de situatie en te bepalen door de ecooloog) het werkgebied te inspecteren.
21. Indien tijdens de werkzaamheden nesten van vogels worden aangetroffen, worden de werkzaamheden direct gestopt en wordt contact opgenomen met een deskundig ecooloog. Vervolgens wordt gehandeld conform box 1.

Box 1: Werkwijze bij aanwezigheid van broedende vogels

- De opdrachtgever en uitvoerder worden op de hoogte gebracht van de locatie.
- Via de uitvoerder wordt het personeel op de locatie op de hoogte gebracht.
- Na het markeren worden de nesten niet meer gestoord.
- Het nest wordt na het ontdekken gevolgd (monitoren). Hierbij wordt gelet op aanwezigheid van broedende of alarmerende ouders. Het monitoren gebeurt van een afstand met behulp van verrekijker (telescoop).
- Gedurende de broedperiode mag in de directe omgeving van het nest niet gewerkt worden. De afstand en periode worden per situatie door een deskundige bepaald.
- Nadat de jonge kuikens het nest hebben verlaten wordt doorgaans het nest niet meer gebruikt. Na het verlaten van het nest kunnen de werkzaamheden hervat worden.

(Specifieke) Zorgplicht

22. Indien tijdens de werkzaamheden ook groen wordt verwijderd, zijn mogelijk extra maatregelen van toepassing. Zie hiervoor: **WP 8 – Werkzaamheden aan het groen.**
23. Lichtverstooring van vleermuizen in de nacht dient zoveel als mogelijk voorkomen te worden. Bouwverlichting mag niet direct gericht zijn op locaties in de omgeving waar tijdelijke vleermuiskasten zijn geplaatst, op groenstructuren (bomenrijen en parken), op watergangen en oevers of op omringende

bebouwing die geen onderdeel is van het complex waar op dat moment gewerkt wordt. Lichtverstoring kan voorkomen worden door verlichting goed te richten en/of door vleermuisvriendelijke verlichting (amberkleurig) in te zetten.

24. Onnodige verstoring door betreding, licht en geluid van terreinen, waar planten en dieren (kunnen) verblijven wordt voorkomen. Rommelhoekjes blijven behouden, tenzij deze ten behoeve van de werkzaamheden verwijderd moeten worden. In dat geval wordt rustig en voorzichtig gewerkt, opdat dieren die zich eventueel schuilhouden in dergelijke structuren de kans krijgen om te vluchten.
25. Werkpaden en werkomgeving worden zo beperkt mogelijk gehouden. Hierbij wordt zo min mogelijk groen aangetast. Het aantasten van groen dient besproken te worden met de Stadsecoloog van de gemeente Gorinchem.
26. Het uitvoerend personeel dient alert te zijn op het verschijnen van dieren in het projectgebied. Aangetroffen dieren worden niet opzettelijk overreden, bedolven of gedood.
27. Wanneer niet eerder genoemde zwaar beschermde soorten worden aangetroffen in het projectgebied dient onverwijld contact op te worden genomen met de stadsecoloog(-buitendienst). Een deskundig ecooloog kan bepalen welke vervolgstappen dienen te worden genomen om overtreding van de Wet natuurbescherming en Omgevingswet te voorkomen.
28. Bij wijzigingen van de werkwijze, de begrenzing van het projectgebied of planning dient contact op te worden genomen met de stadsecoloog. In overleg dient te worden bepaald of andere maatregelen nodig zijn. Eventueel kan gemotiveerd worden afgeweken van het ecologisch werkprotocol. Een dergelijke afwijking dient schriftelijk te worden vastgelegd in het logboek.

9 WP 8: Werkzaamheden aan het groen

9.1 Omschrijving werkzaamheden

Dit betreft kleinschalige werkzaamheden waarbij kleine bomen in tuinen (maximaal 5 meter hoog), struiken of klimplanten langs een gevel verwijderd worden. Vaak worden deze werkzaamheden gecombineerd uitgevoerd met andere werkzaamheden. Het kappen van grotere bomen (meer dan 5 meter hoog) of bomenrijen is geen onderdeel van dit werkprotocol. Dit omdat dergelijke bomen een functie kunnen hebben voor vleermuizen zoals vliegroute of verblijfplaatsen herbergen (als er holtes of kieren in zitten).

Deze werkzaamheden leiden niet tot verlies van verblijfplaatsen van vleermuizen en nesten van gierzwaluw en huismus. Wel kan afbreuk worden gedaan aan het leefgebied van de vleermuizen, gierzwaluw en nesten als (te veel) groen wordt verwijderd. Groenstructuren en tuinen bieden immers dekking en voedsel. Om de verstoring tot een minimum te beperken dienen de maatregelen in onderhavig werkprotocol gehanteerd te worden.

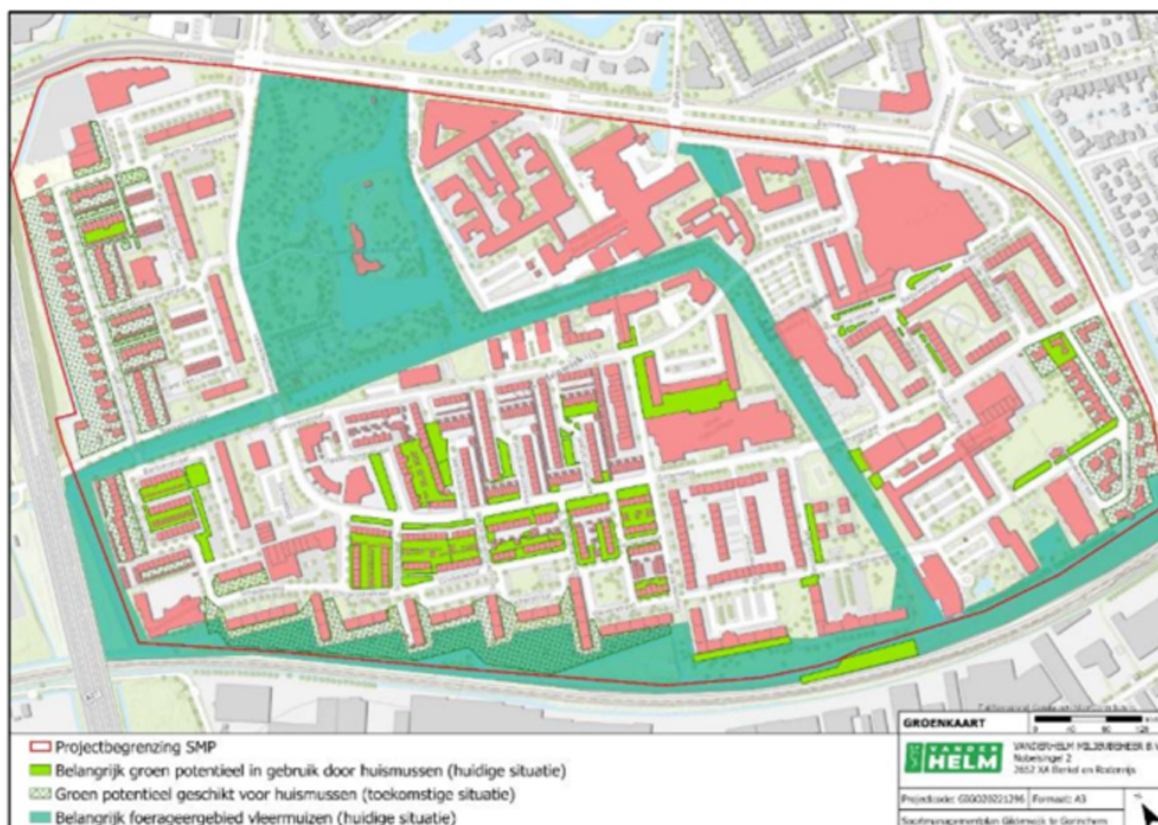
9.2 Maatregelen

Algemene maatregelen

1. In eerste instantie dienen de werkzaamheden gemeld te worden bij de stadsecoloog van gemeente Gorinchem. De aanmeldprocedure is identiek voor zowel projecten waarvan Poort6 de initiatiefnemer is, als voor particuliere initiatieven.
2. Zodra er vanuit de gemeente Gorinchem 'groen licht' is gegeven voor aanvang werkzaamheden, dient een startoverleg te worden gevoerd met de uitvoerende partijen en een deskundig ecooloog (stadsecoloog-buitendienst of extern ecooloog), opdat de inhoud van het ecologisch werkprotocol helder is voor en bekend is bij het uitvoerend personeel.
3. Na het startoverleg, en gedurende de gehele duur van de werkzaamheden, wordt een **logboek** bijgehouden waar alle bijzonderheden op het gebied van ecologische begeleiding en flora en fauna worden bijgehouden. Dit wordt bijgehouden door de betrokken ecooloog, in samenwerking met de projectleider of particuliere vertegenwoordiger van het betreffende complex waar gesloopt wordt. Dit logboek wordt periodiek (minimaal één keer per kwartaal) gedeeld met de stadsecoloog van gemeente Gorinchem. In dit logboek dient minimaal het volgende gerapporteerd te worden:
 - Meest recente planning werkzaamheden en update voortgang werkzaamheden.
 - Overige zaken: fotoverslag, ecologische onderbouwing van keuzes en meldingen aan handhaving en bevoegd gezag.De stadsecoloog is na ontvangst van het periodieke logboek verantwoordelijk voor het invoeren van deze aangeleverde informatie in het administratiesysteem van de gemeente Gorinchem (link: [dashboard](#)).
4. Tijdens de uitvoering van de werkzaamheden dienen de verleende ontheffing (en indien van toepassing de toestemming van gemeente Gorinchem om onder de ontheffing van gemeente Gorinchem te werken) en het ecologisch werkprotocol op locatie aanwezig te zijn. Op verzoek dienen deze te worden getoond aan de daartoe bevoegde toezichthouders of opsporingsambtenaren.

Maatregelen belangrijk groen voor huismussen

Van alle soorten die opgenomen zijn in het SMP, is de huismus de soort die het meeste verstoord kan worden door het verwijderen van groen. Dit komt omdat de huismus binnen een straal van slechts enkele honderden of soms tientallen meter vanaf de nestlocaties vrijwel al zijn voedsel zoekt en daarom zeer afhankelijk is van groenstructuren rondom de nestlocaties. Binnen de Gildenwijk komen echter niet overal huismussen voor. In Afbeelding 18 is weergegeven waar belangrijk groen aanwezig is voor huismussen binnen de Gildenwijk (lichtgroene arcering).

Afbeelding 18: belangrijke groenstructuren binnen het SMP gebied.

Indien het te verwijderen groen zich in deze lichtgroen gearceerde gebieden bevindt, zijn de volgende specifieke maatregelen ten behoeve van de huismus van toepassing (verplicht):

5. Met betrekking tot verwijderen van groen gelden de volgende voorwaarden:

- Het verzoek om groen te verwijderen binnen deze gebieden dient altijd in eerste instantie beoordeeld te worden door de stadsecoloog. Het verwijderen van groen in deze gebieden is niet toegestaan zonder formele goedkeuring.
- Het verwijderen van groen is enkel toegestaan buiten het broedseizoen van de huismus en tevens meest kwetsbare periode. Deze kwetsbare periode loopt van maart tot en met september. Het verwijderen van groen is derhalve enkel mogelijk van oktober tot en met februari.
- Afhankelijk van de weersomstandigheden (sneeuw, ijzel en vorst) én de eigenschappen van het groen (dichte, wintergroene struiken of lage vs. lage, niet dichte struiken) kan de kwetsbare periode waarin geen groen verwijderd mag worden ook uitgebreid worden tot in de wintermaanden. Dit is maatwerk en dient beoordeeld te worden door de stadsecoloog(-buitendienst). Als dit van toepassing is, zal dit gecommuniceerd worden tijdens het startoverleg (zie maatregel 2).

6. Het oppervlakte verwijderd groen wordt volledig gecompenseerd binnen een straal van maximaal 50 meter van de oorspronkelijke locatie, maar het liefst op dezelfde locatie. De dekkingsmogelijkheden en voedselbeschikbaarheid voor de huismus in het nieuwe groen moeten vergelijkbaar zijn met de oude situatie. Hiervoor kunnen de volgende maatregelen getroffen worden:

- Er wordt gebruik gemaakt van dichte-, doornige- en/of wintergroene heesters zoals vuurdoorn, meidoorn, taxus, liguster en/of klimplanten als klimop of wingerd, of (haag)beukenhagen
- De minimale hoogte van de nieuwe struiken is 2 meter.
- Instandhouden of ontwikkelen van overhoekjes of stroken ruigte met onkruid als bron voor zaden en kleine zachte insecten.
- Aanleg van een kleine vijver (drinkwater) of zandbaden.

Maatregelen belangrijk groen voor vleermuizen

7. In Afbeelding 18 zijn tevens de belangrijke groenstructuren voor vleermuizen (vliegroutes en foerageergebieden) weergegeven. Deze gebieden zijn vrijwel allemaal in beheer bij de gemeente. Indien werkzaamheden worden uitgevoerd binnen deze groengebieden dient in overleg met de stadsecoloog bepaald te worden hoe de uiteindelijke situatie (in het eerste actieve seizoen na uitvoering van de werkzaamheden) eruit moet zien. Hierbij dient ook rekening te worden gehouden met verlichting. Lichtverstoring van vleermuizen in de nacht dient zoveel als mogelijk voorkomen te worden. Het is **verboden om bouwverlichting direct te richten op de in Afbeelding 18 weergegeven belangrijke groenstructuren voor vleermuizen**. Lichtverstoring kan voorkomen worden door verlichting goed te richten en/of door vleermuisvriendelijke verlichting te gebruiken (amberkleurig) en het aanpassen van de armaturen zodat licht niet naar voor vleermuizen belangrijke locaties en structuren uitstraalt.

Maatregelen algemene broedvogels en zorgplicht

Algemene broedvogels

8. Nesten van inheemse broedvogels zijn beschermd zolang zij in gebruik zijn om te broeden. Dit houdt in dat broedende vogels niet verstoord mogen worden en dat nesten die in gebruik zijn niet verwijderd mogen worden. De grootste kans op broedgevallen treedt op in het voorjaar en de zomerperiode, globaal van maart tot en met augustus. **Het groen mag derhalve enkel buiten broedseizoen verwijderd worden.**
9. Enkel bij hoge uitzondering kan er tijdens broedseizoen groen verwijderd worden als er sprake is van onvoorziene omstandigheden of calamiteiten. Of hier sprake van is, dient beoordeeld te worden door de stadsecoloog. Hierbij geldt nog steeds dat een broedvogelinspectie uitgevoerd moet worden.

(Specifieke) zorgplicht

12. Werkpaden en werkomgeving worden zo beperkt mogelijk gehouden. In principe wordt zo min mogelijk groen verwijderd.
13. Onnodige verstoring door betreding, licht en geluid van terreinen, waar planten en dieren (kunnen) verblijven wordt voorkomen. Rommelhoekjes blijven behouden, tenzij deze ten behoeve van de werkzaamheden verwijderd moeten worden. In dat geval wordt rustig en voorzichtig gewerkt, opdat dieren die zich eventueel schuilhouden in dergelijke structuren de kans krijgen om te vluchten.
14. Het uitvoerend personeel dient alert te zijn op het verschijnen van dieren in het projectgebied. Aangetroffen dieren worden niet opzettelijk overreden, bedolven of gedood.
15. Wanneer niet eerder genoemde zwaar beschermde soorten worden aangetroffen in het projectgebied dient onverwijld contact op te worden genomen met een deskundig ecooloog. Een deskundig ecooloog kan bepalen welke vervolgstappen dienen te worden genomen om overtreding van de wet Natuurbescherming en Omgevingswet te voorkomen.
16. Bij wijzigingen van de werkwijze, de begrenzing van het projectgebied of planning dient contact op te worden genomen met de stadsecoloog. In overleg dient te worden bepaald of andere maatregelen nodig zijn. Eventueel kan gemotiveerd worden afgeweken van het ecologisch werkprotocol. Een dergelijke afwijking dient schriftelijk te worden vastgelegd in het logboek.

10 REFERENTIES

- Bij12 (2017) Kennisdocument Ruige dwergvleermuis.
- Bij12 (2023) Kennisdocument Huismus Versie 2.1, februari 2023.
- Bij12 (2023) Kennisdocument Gierzwaluw Versie 2.0, juli 2023.
- Bij12 (2024) Kennisdocument Gewone dwergvleermuis Versie 2.0, april 2024.
- Breur, T.D. 2019. *Vleermuisonderzoek Gorinchem, Complex 404. Rapportcode: SO19018v01. Breur Ecologie & Onderzoek*. Dordrecht
- Breur, T.D. 2020. *Vleermuisonderzoek Gorinchem, Complex 408. Rapportcode: SO19050v01. Breur Ecologie & Onderzoek*. Dordrecht.
- Breur, T.D. 2021. *Soortgericht onderzoek. Gorinchem, Complex 406, Rapportcode: SO20074v01. Breur Ecologie & Onderzoek*. Dordrecht
- Feyerabend, F., & Simon, M. (2000): *Use of roosts and roost switching in a summer colony of 45kHz phonic type pipistrelle bats (Pipistrellus pipistrellus Schreber, 1774)*. Myotis, 38: 51–59.
- Korsten, E., E.A. Jansen, M. Boonman, M.J. Schillemans en H.J.G.A. Limpens (2016) *Swarm and Switch: On the trail of the hibernating common pipistrelle*. Bat News. No. 110. p. 8-10. Bat Conservation Trust. London
- Meschede, A. & Heller, K.-G. (2002): *Ökologie und Schutz von Fledermäusen in Wäldern*. – Münster (Landwirtschaftsverlag) – Schriftenreihe für Landschaftspflege und Naturschutz 66, 374 S.
- Ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie (2011) *Soortenstandaard Gewone dwergvleermuis - Pipistrellus pipistrellus*.
- Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (1979). *Vogelrichtlijn*. 79/409/EEG.
- Nationale Databank Flora en Fauna (2016), *NDFF Uitvoerportaal*.
- Rijksoverheid (2012). Versie 0.4. *Memorie van toelichting bij het voorstel van wet met regels ter bescherming van de natuur (Wet natuurbescherming)*
- Rijksoverheid (2016). *Staatsblad van het Koninkrijk der Nederlanden*. Stb-2016-34 ISSN 0920 – 2064 's-Gravenhage 2016. *Wet van 16 december 2015, houdende regels ter bescherming van de Natuur (Wet natuurbescherming)*.
- Sendor, T. (2002). *Population ecology of the pipistrelle bat (Pipistrellus pipistrellus Schreber, 1774): the significance of the year-round use of hibernacula for life histories*.
- SOVON Vogelonderzoek Nederland 2018. *Vogelatlas van Nederland. Broedvogels, wintervogels en 40 jaar verandering*. Tweede druk, Kosmos Uitgevers, Utrecht/Antwerpen.
- SOVON Vogelonderzoek Nederland. <https://www.sovon.nl/>
- VanderHelm Milieubeheer B.V. (2020). GIGO20201166. *Plan van Aanpak "nulmeting" SMP Gildenwijk, d.d. 8-12-2020*.
- VanderHelm Milieubeheer B.V. (2021). GIGO20201166. *Resultaten veldonderzoek vorstzwermende dwergvleermuizen Gildenwijk, d.d. 22-02-2021*.
- VanderHelm Milieubeheer B.V. (2022). GIGO20210650. *Gebiedsbrede ecologische quickscan Gildenwijk, d.d. 02-08-2022*.
- VanderHelm Milieubeheer B.V. (2023). GIGO20221296. *Soortenmanagementplan vleermuizen, huismus en gierzwaluw Gildenwijk te Gorinchem, d.d. 14-12-2023*.
- Voortman, T. & Bakker, G. (2020): *Maternity roost site use of common pipistrelles*. DEINSEA 19: 1 16 [2020]
- Zoogdiervereniging. *Zoogdieratlas*. <http://www.zoogdiervereniging.nl/zoogdieratlas>

**BIJLAGE Gebiedsbrede ontheffing Wet Natuurbescherming
XXXXXX**

concept